

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 48 (5153) 3 снежня 2021 г.

ISSN 0024-4686

16+

Чуць
голос
дзяржавы
стар. 4

Вечна жывы,
вечна
малады
стар. 5

Час
фестывальных
вынікаў
стар. 12-13

Трапіць у мінулую эпоху...

Фота БелТА.

Фрагмент экспазіцыі музейнага комплексу.

Адзіны ў нашай краіне Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту, што ўяўляе сабой музейны комплекс, а дакладней вёску і помнікаў дойлідства XVII—XX стагоддзяў, якія адлюстроўваюць побыт некалькіх этнаграфічных рэгіёнаў — Цэнтральнай Беларусі, Паазер'я і Падняпроўя, Панямоння, Заходняга і Усходняга Палесся — неўзабаве адзначыць сваё 45-годдзе.

Гэта этнаграфічны музей пад адкрытым небам, альбо музей-скансэн. Установы такога тыпу — адна з формаў захавання і паказу помнікаў гісторыі і культуры ў асяроддзі, бліжэй да натуральнага. Музей дэманструе традыцыйную культурную спадчыну ў адзінстве яе рэгіянальных і лакальных асаблівасцей і з'яўляецца этнаграфічным комплексам рэспубліканскага значэння. Важны элемент — ландшафт.

Унікальны комплекс размясціўся недалёка ад сталіцы, паміж вёсачкамі Азярцо і Строчыца, на беразе ракі Пціч. Сярод музейных аб'ектаў — царква, царкоўна-прыходская школа, млын, свіран, карчма, кузня, лазня, сляянскія хаты і іншыя пабудовы — агулам іх каля сарака. І суайчыннікі, і наведвальнікі з іншых краін едуць сюды, каб зазірнуць у гісторыю Беларусі і ўявіць традыцыі і жыццёвы ўклад людзей з даўно мінулай эпохі.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народную артыстку Беларусі Марыю Захарэвіч з юбілеем. «Вы на праве належыце да плеяды выдатных дзеячаў айчынай культуры, чья творчасць прайшла выпрабаванне часам і стала эталонам прафесійнага майстэрства, — адзначана ў віншаванні. — Усё ваша жыццё непарыўна звязана з Нацыянальным акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы. Спектаклі з вашым удзелам заваявалі шчырую любоў і ўдзячнасць некалькіх пакаленняў глядачоў. Сёння вы захоўваеце назапашаныя часам найлепшыя тэатральныя традыцыі і пасляхова перадаеце свой багаты вопыт таленавітай моладзі».

• Кіраўнік дзяржавы таксама павіншаваў народнага артыста Расіі Яўгена Міронава з 55-годдзем і падкрэсліў, што ў Беларусі яго ведаюць і любяць як надзвычай адоранага акцёра, майстра кіно і сцэны, які стварае незабыўныя вобразы сваіх герояў. «Няхай ваша мастацтва, а таксама грамадскія стваральныя ініцыятывы заўсёды служаць высакароднай мэце ўмацавання дружбы і культурных сувязей паміж народамі нашых краін», — адзначыў беларускі лідар.

Спацыванне. Аляксандр Лукашэнка накіраваў спацыванне родным і бліжнім народнага артыста СССР Уладзіміра Навумава. «Пайшоў з жыцця таленавіты рэжысёр і сцэнарыст. Яго творчасць стала неацэнным укладам у развіццё савецкага і расійскага кінематографа, атрымала ўсенародную любоў і павагу калег», — гаворыцца ў спацыванні. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што ў Беларусі Уладзіміра Навумава высока цанілі і паважалі за высокае прафесійнае майстэрства і адданасць справе.

Прыярытэты. У рабоце з моладдзю трэба адыходзіць ад фармалізму, спрабаваць размаўляць з ёй на блізкай, зразумелай мове. Такую думку выказаў журналістам кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Ігар Сергяенка падчас выязнога пасаджэння калегіі Адміністрацыі Прэзідэнта па пытаннях рэалізацыі маладзёжнай палітыкі, перадае БелТА. Ён звярнуў увагу: калі сёння ў Беларусі не будуч працаваць з моладдзю, то знойдзецца іншыя, хто гэта зробіць. «Не скарэц, што многія маладыя людзі едуць на вучобу ў Польшчу, Расію, — прывёў прыклад Ігар Сергяенка. — Гэта таксама тэма, якая патрабуе вырашэння не ў плане забарон, а ў плане павышэння ўзроўню адукацыйнага працэсу, яго прывабнасці ў нашай краіне».

Узнагарода. У Віцебску павіншавалі ансамбль танца, музыкі і песні «Талака» абласной філармоніі. Гэты калектыў за шматгадоваю плённую працу, высокі прафесіяналізм і значны ўклад у рэалізацыю дзяржаўнай культурнай палітыкі ўдастоены Ганаровай граматы Адміністрацыі Прэзідэнта, паведаміла БелТА. Узнагароду калектыву ўручыў памочнік Прэзідэнта — інспектар па Віцебскай вобласці Анатоль Ліневіч.

Літаратура. На конкурс маладых літаратараў Саюзнай дзяржавы «Мост дружбы» былі паддзены сур'ёзныя творы з глыбокім унутраным зместам, адначасна намеснік Дзяржаўнага сакратара — член Пастаяннага Камітэта Саюзнай дзяржавы Віктар Сірэнка падчас цырымоніі ўзнагароджвання пераможцаў сапборніцтва. Заснавальнікам конкурсу выступае Пастаянны Камітэт Саюзнай дзяржавы пры падтрымцы Інстытута сусветнай літаратуры імя М. Горькага РАН, саюзны пісьменнік дзвюх краін, а таксама Нацыянальны прэс-цэнтр Рэспублікі Беларусь. Да ўдзелу запрашаліся маладыя беларускія і расійскія аўтары ва ўзросце 18—30 гадоў з празаічнымі творами малой літаратурнай формы: апавяданне, нарыс, эсэ. Пасля папярэдняга адбору на разгляд экспертнага савета было прадстаўлена 45 работ маладых канкурсантаў, у выніку 10 з іх сталі лаўрэатамі. Паводле інфармацыі БелТА, пераможцы з беларускага боку — Паліна Кучук, Раман Казлоўскі, Юлія Макарэвіч, Сяргей Кавалёў і Максім Сямёнаў. Лаўрэаты з Расіі — Аліна Асокіна, Лізавета Сафіуліна, Кацярына Багданава, Ефрасіння Капусціна, Ганна Самкова.

Рэгіёны. У вёсцы Варацэвічы Іванаўскага раёна адкрылі музейную экспазіцыю ў адноўленым сядзібным доме Напалеона Орды. Сядзібы дом ва ўрочышчы Чырвоны Двор пачалі аднаўляць у 2009 годзе. У 2019 годзе дзякуючы гранту фонду Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва ўдалося завяршыць будаўніча-мантажныя работы. За кошт мясцовага бюджэту і спонсарскіх сродкаў праведзена музэфікацыя. Пастаянная экспазіцыя расказвае пра жыццё і побыт шляхты сярэдняга дастатку. Пакуль што для наведвання адкрыта 12 залаў, выстаўлена больш за 110 экспанатаў. «Хачелася ўзнавіць аўтэнтыку. Часам былі складанасці, але ў выніку ў нас усё атрымалася. Нам ёсць што расказаць і паказаць гасцям», — адзначыў БелТА старшыня Іванаўскага райвыканкама Анатоль Ткачук.

Пярэдазень. У Музеі гісторыі і культуры Наваполацка — навагодняя выстаўка «Стары Новы год», паведамілі ва ўстанове. У экспазіцыі больш за 150 прадметаў побыту, святочнага ёлка, навагоднічых ёлачных цацкі 1960—1980-х гадоў, калекцыя старых навагодніх панштовак і іншая атрыбутыка, а яшчэ — фотазона, дзе кожны зможа зрабіць фатаграфію ў савецкіх інтэр'еры. Акрамя таго, музей арганізаваў гарадскі конкурс «Навагодні цуд» — удзельнікам прапануюць зрабіць ёлачныя цацкі. Конкурс праходзіць у трох намінацыях: «Зімовая казка», «Беларускія традыцыі» і «Прыз сімпатый» глядачоў.

Агляд афіцыйных падзей ад Інэсы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Растуць юныя таленты

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі падвяло вынікі літаратурнага конкурсу сярод школьнікаў, студэнтаў і моладзі, прысвечанага 130-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча.

У творчым спаборніцтве бралі ўдзел больш як 180 юных літаратараў з Мінска і іншых рэгіёнаў Беларусі. На суд журы прадстаўлена звыш 300 твораў рознай тэматыкі: вершы, апавяданні, апавесці, эсэ, казкі, артыкулы, літаратуразнаўчыя даследаванні.

Лаўрэатамі конкурсу сярод юных паэтаў сталі: Валіяціна Вандзіч (Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна), Вераніка Матусевіч (гімназія № 1 імя Франціска Скарыны, г. Мінск), Ганна Карсюк (Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка). Сярод пачынаючых празаікаў найлепшымі прызнаны Ксенія Кузняцова і Арына Навіцкая (Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка), Ягор Чарнышэўскі — ваеннаслужачы з Гродзенскага раёна, Лізавета Міхно (Рэспубліканскае дзяржаўнае вучылішча алімпійскага рэзерву, г. Мінск), Соф'я Ціханова (гімназія № 10, г. Мінск), Ксенія Храмыдзіч і Андрэй Садоўскі (гімназія № 1 імя Франціска Скарыны, г. Мінск). Найлепшыя публіцысты і літаратуразнаўчы — вучні сталічнай гімназіі № 35 Дзіяна Рэкуць, Алесь Парэчына і Алесь Круцёнак.

Міхась Пазнякоў і Уладзімір Магзо з лаўрэатамі літаратурнага конкурсу.

Цырымонія ўручэння дыпламаў і памятных падарункаў пераможцам прайшла ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Найлепшыя творы лаўрэатаў рэкамендаваны да друку ў перыядычных выданнях.

А наперадзе новы літаратурны конкурс, прысвечаны 140-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Міхась ПАЗНЯКОЎ
Фота Васіля КУЛІКОВА

стасункі

Нізамі Гянджэві: рамантык назаўсёды

Сёлетні год у Азербайджане абвешчаны годам Нізамі Гянджэві, выбітнага прадстаўніка сусветнай літаратуры і класіка персідскай паэзіі, які жыў і тварыў у XII стагоддзі ў адным з найбуйнейшых гарадоў і культурных цэнтраў Азербайджана — Гянджэ. Эпічная паэзія Нізамі Гянджэві адметная тым, што творца насыціў яе размоўнай мовай і надаў ёй рэалістычны стыль і гісторыка-культурны фон.

Нізамі Гянджэві.

Юбілей Нізамі адзначаецца ў розных краінах. З удзелам Пасольства Азербайджанскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь уручаецца святкаванне 880-годдзя магутнага майстра слова, паэта-рамантыка і мысліцеля адбылося нядаўна і ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Адкрыта літаратурна-музычную імпрэзу генеральны дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аксана Кніжнікава. Яна зрабіла экскурс у гісторыю супрацоўніцтва паміж кніжніцамі Беларусі і Азербайджана. Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Азербайджанскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Ульві Бахшаліев выказаў спадзяванне на паглыбленне стасункаў

нашых краін у культурнай, навуковай і творчай сферах.

Дырэктар Нацыянальнага музея азербайджанскай літаратуры імя Нізамі Гянджэві, дэпутат парламента Азербайджанскай Рэспублікі, доктар філалагічных навук, прафесар Рафаэль Гусейнаў распавёў аб жыцці паэта і паслядоўнікаў яго творчасці. Ён перадаў у бібліятэку кнігі класікаў азербайджанскай літаратуры.

Пра тое, на чым трымаецца папулярнасць вялікага творцы, чаму яго шэдэўры па-ранейшаму запатрабаваныя — іх чытаюць, вывучаюць і даследуюць, — разважалі старшыня

прэзентацыі

Дзень

Выдавецкага дома «Звязда» — у «Акадэмікнізе»

Унаступны чацвер, 9 снежня, Выдавецкі дом «Звязда» і «Акадэмікніга» запрашаюць чытачоў і пакупнікоў на прэзентацыйны адрозніцкі некалькіх кніжных выданняў «Звязды».

У кнігарні (Мінск, праспект Незалежнасці, 72) падчас прэзентацыі (а ў яе межох пройдучы і аўтограф-сесія) абдуцца сустрэчы з аўтарамі наступных кніг: «Канцэрт» — Міхасём Пазняковым, «Апельсін» і «Ромашкі на асфальце» — Інай Фравай, «Байкальскі друг» і «В царстве свяшчэнно-го Байкала» — Ірынай Карнаухавай, «Казкі дзядулі Дняпры» — Генадзем Аўласенкам. Некалкі сваіх кніг прэзентуе і Алена Стэльмах.

Усе аўтары прадуць у галіне дзіцячай літаратуры, добра ведаюць псіхалогію, розныя зацікаўленні хлопчыкаў і дзяўчынак. Таму, відавочна, сустрэчы абяцваюць быць досыць шматгаласнымі. Пісьменнікі адкажуць на многія пытанні, якія цікавяць школьнікаў, раскажуць пра кнігі, над якімі яшчэ працуюць, падкажуць, якімі павінны быць першыя крокі ў пачынаючых твораў. Адным словам, да сустрэчы ў «Акадэмікнізе»!

Сяргей ШЫЧКО

да ведама

Варта пачытаць!

У Магілёўскім дзяржаўным універсітэце імя А. А. Кулішова адбылася прэзентацыя альманаха Магілёўскага абласнага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі «Прыдняпроўе. Магілёўшчына літаратурная». Удзельнікі пазнаёміліся з новым зборнікам паэзіі, прозы, публіцыстыкі.

— Наш альманах прысвечаны Году малой радзімы, Году народнага адзінства і 15-годдзю ўтварэння Магілёўскага абласнага аддзялення СПБ. Яго рэдактавалі амаль два гады, — значыць рэдактар-укладальнік выдання, старшыня Магілёўскага абласнага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Казека. — Перакананы, чытачу будзе прыемна сустрэцца як са сталымі аўтарамі, за літаратурнай творчасцю якіх аматары роднага слова сочаць не адзін год, так і з маладымі таленавітымі творцамі. Пісьменніцкае слова ўплывае на фарміраванне асобы, выхаванне маладога пакалення, прывічць высокіх маральных якасцей выхоўвае любоў да Радзімы.

Татцяна МАЛІНІНА

вектар

Разумнае, добрае, вечнае

Прэс-канферэнцыя, прысвечаная VII Беларускаму Калядным чытанням «Ад купелі Хрышчэння — да вяршыняў рэлігійнай думкі: 1030-годдзе заснавання Полацкай епархіі і 200-годдзе з дня нараджэння Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага», якія праходзяць у Мінску з 25 лістапада, адбылася ў Доме прэсы.

Прэс-канферэнцыю распачаў мітрапаліт Мінскі і Заслаўскі Венямін, Патрыярх Экзарх усяе Беларусі, які патлумачыў сёлёту назву Беларускага Калядных чытанняў: «Зварот да гэтых тэм дазваляе раскрыць бесперапыннасць духоўнай традыцыі, глыбокую сувязь і пераемнасць пакаленняў, будзе служыць кансалідацыі сучаснага грамадства на аснове традыцыйных духоўна-маральных каштоўнасцей беларускага народа. Менавіта з праваслаўем на беларускіх землях звязана станаўленне народа з разрозненых плямёнаў. Праваслаўная вера сфарміравала душу нашага народа, забяспечыла яго духоўнае

ўзрастанне, вызначыла маральныя асновы і ў прынцыпе абумовіла гістарычны шлях развіцця».

Выступоўца адзначыў, што ў праграме цяперашніх Калядных чытанняў невыпадкова і тэма рускага пісьменніка Дастаеўскага, родавыя карані якога цесна звязаны з беларускай зямлёй. «Выдатныя таленты Фёдара Міхайлавіча выводзяць яго за межы нацыянальнай культуры. Яго творчасць справядліва разглядаецца як адна з самых яскравых з'яў хрысціянскай цывілізацыі і мае сусветнае значэнне», — падкрэсліў мітрапаліт.

Доктар філалагічных навук, прафесар, акадэмік Сербскай акадэміі навук і мастацтваў, перакладчык Іван Чарота таксама акцэнтаваў увагу на значнасці філасофіі Ф. Дастаеўскага для «чалавека еўрапейскага тыпу». Ён адзначыў, што разуменне твораў вялікага класіка немагчыма ў адрыве ад рэаліі: «Дастаеўскі ў сваіх творах кідаецца ў самыя глыбіні душы чалавека і раскрывае ўсё тое, што бессмяротна і вечна ў ім».

— Вельмі важна, што ў агульнай канцэпцыі Калядных чытанняў ёсць задача выхавання маладога пакалення

праз творчасць гэтага, можа быць, самага складанага для разумення пісьменніка, задача запрасіць, спрычыніць маладых да вялікай, высокай літаратуры, — рэзюмаваў Іван Алексеевіч.

Старшыня Сінадальнага аддзела па супрацоўніцтве са свецкімі ўстановамі праціаіерэў Фёдар Поўны падкрэсліў, што выхаванне моладзі павінна быць заснавана на традыцыйных каштоўнасцях нашага народа — хрысціянскіх. Таму сёлета ў праграму чытанняў уключана тэма супрацоўніцтва царквы са свецкімі ўстановамі адукацыі.

Да ўдзелу ў чытаннях былі запрошаны не толькі святары, але і прадстаўнікі органаў улады, дзеячы культуры, навуковыя работнікі, кіраўнікі і выкладчыкі ўстаноў адукацыі, медыцынскія і сацыяльныя работнікі, студэнты...

Улічваючы складаную эпідэміялагічную сітуацыю, чытанні, якія будуць праходзіць да 14 снежня, праводзяцца ў змешаным фармаце. Шэраг мерапрыемстваў — канферэнцыі, секцыі, пасяджэнні круглых сталаў на базе Мінскай духоўнай акадэміі і іншых вышэйшых навуковых устаноў — ладзяцца вочна і анлайн.

Кацярына МАЛЕЙ

Трапіць у мінулую эпоху...

Хаця музей з'яўляецца адносна маладым у параўнанні з аналагічнымі ўстановамі, ідэя яго стварэння ўзнікла больш ад стагоддзя таму. Яна належала Фердынанду Рушыццу — мастак выказаў яе яшчэ ў 1908 годзе. Ажыццяўленню задумы перашкоджалі Першая, а потым і Другая сусветныя войны.

У пасляваенны час у Беларусі інтэнсіўна вялося маштабнае будаўніцтва, актыўна ствараліся аграпрамысловыя комплексы і паліпшаўся дабрабыт вёскі, вызначаліся перспектывынасыяленні — тады ж і з'явілася рэальная пагроза страты помнікаў народнай матэрыяльнай культуры, драўлянага дойлідства. У тагачаснай прэсе пачалі друкаваць артыкулы аб неабходнасці захавання памятак народнай культуры і стварэння музея пад адкрытым небам. У снежні 1976 года Урад БССР прыняў пастанову «Аб стварэнні Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту», а для ажыццяўлення гэтага была створана рабочая група, у склад якой увайшлі архітэктары, гісторыкі і этнографы. Пачаліся шматгадовыя навуковыя экспедыцыі ў рэгіёны краіны з мэтай пошуку, вывучэння, фіксацыі і перавозкі помнікаў народнай драўлянай архітэктуры, прадметаў побыту, рамёстваў і промыслаў культурнага значэння. Вынікам экспедыцыйнай дзейнасці стала стварэнне асноўнай часткі музейнага фонду — а гэта шматлікія традыцыйныя прылады працы, транспартныя сродкі, прадметы побыту, адзенне, творы мастацтва, кнігі, дакументы.

На працягу 1987—1994 гадоў тры навукова-экспазіцыйныя сектары — «Цэнтральная Беларусь» і часткова сфарміраваныя «Паазер'е» і «Падняпроўе» — пачалі прымачь наведвальнікаў.

Сёння ў зборы музея налічваецца 32 калекцыі, якія складаюць каля 17 800 музейных прадметаў і больш ад 8000 навукова-дапаможных матэрыялаў. Яны вельмі разнастайныя, але асноўныя — помнікаў народнай архітэктуры, а гэта больш чым 25 унікальных прыкладаў народнага драўлянага дойлідства. Яны прадстаўлены ў экспазіцыйных сектарах. Музейныя прадметы ярка, усебакова адлюстроўваюць

Фота BelTA.

Пакроўская царква XVIII ст.

жыццё нашых продкаў, народныя традыцыі, адметныя рысы беларускай культуры.

Дзейнасць устаноў разнастайная. Акрамя навуковай працы, гэта і тэматычныя экскурсіі, у тым ліку інтэрактыўныя, музейна-педагагічныя заняткі, майстар-класы, абрадавыя і традыцыйныя мерапрыемствы. Можна сюды прыехаць і проста з мэтай актыўнага адпачынку, нават аматары экстрэму будуць задаволеныя — для іх арганізуюць авіяпрагулку. Акрамя таго, у музеі пастаянна праводзяцца розныя тэматычныя выстаўкі. Адну з іх, пад назвай «Экспедыцыйныя фотазамалёўкі Заходняга Палесся», можна наведаць не выходзячы з дому: яна віртуальная. А неўзабаве адбудзецца канферэнцыя «Памяць продкаў праз музейны свет», прысвечаная 45-годдзю з дня ўтварэння Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту.

Марыя ЯРАШЭВІЧ

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

імпрэзы

Свята лялечнага караля

У Віцебску прайшоў творчы вечар заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, мастацкага кіраўніка і рэжысёра тэатра «Лялька» Віктара Клімчука. Нядаўна творцу, якога называюць бацькам «Лялькі», споўнілася 75 гадоў. У 1986 годзе ён выступіў адным з заснавальнікаў гэтай установы.

У межах святкавання прайшлі гульні і майстар-класы для дзяцей ад артыстаў лялечнага тэатра, выступленне цыркавай студыі «Амадзіна», спектакль «Брэменскія музыкі». Прадставілі ў фае ўстановы і выстаўку, прысвечаную юбілею, а таксама стварылі імітацыю гарадскога парку з пачастункамі, шапікамі,

Фота BelTA.

Віктар Клімчук.

танцпляцоўкай і аркестрам — з ліку артыстаў Беларускага тэатра «Лялька». Прайшоў і святочны капуснік,

у першай частцы якога ў жартоўнай і нязмушанай форме паказалі ўяўленне артыстаў пра асноўныя вехі жыццёвага і творчага шляху Віктара Клімчука. У другой частцы гучалі віншаванні запрошаных гасцей.

Дзякуючы намаганням рэжысёра, у афішы «Лялькі» амаль 30 спектакляў для гледача рознага ўзросту. Асабліва месца ў рэпертуарнай палітыцы мастацкага кіраўніка займае зварот да айчынных п'ес, які спрыяе развіццю нацыянальнай драматургіі. Віктар Клімчук імкнецца трансліраваць найлепшыя прыклады маральнасці і адвечных каштоўнасцей.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«ЛіМ»-люстэрка

Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі ўдзельнічае ў IV Маладзёжным тэатральным форуме краін Садружнасці, Балтыі і Грузіі, перадае БелТА. Сустрачы праходзяць з 30 лістапада да 7 снежня ў Ташкенце. Краіны-ўдзельніцы — Азербайджан, Армения, Беларусь, Грузія, Казахстан, Кыргызстан, Малдова, Расія, Таджыкістан, Узбекістан, Украіна і Эстонія. 5 снежня ў Тэатры юнага гледача адбудзецца паказ спектакля «А мне не сорамна!» Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Маладзёжны тэатральны форум краін Садружнасці, Балтыі і Грузіі дае маладым тэатральным дзеячам магчымасць падзяліцца прафесійным вопытам, абмеркаваць праблемы, з якімі сутыкаюцца спецыялісты.

Экспазіцыю «Беларускае сядзіба» плануецца стварыць у 2022 годзе на тэрыторыі архітэктурна-этнографічнага музея «Тальцы» ў Іркуцкай вобласці. Як інфармуе БелТА, адбудзецца гэта пры садзейнічання Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. Размешчаны на правым беразе Ангарагы музей «Тальцы» ўяўляе сабой унікальны збор помнікаў драўлянага дойлідства пад адкрытым небам. Тут будзе перавезены дом беларускіх перасяленцаў з сяла Тургенёўка Баяндаеўскага раёна. Праект задуманы з мэтай паказаць матэрыяльную культуру беларускіх сялян, якія перасяліліся ў Іркуцкую губерню ў пачатку XX стагоддзя па сталыпінскай аграрнай рэформе. «Мне здаецца, за гэтым ёсць праспектыва. Музей у Тальцах, які рэзюмце, удасканаленне мы разглядаем як прыярытэтны праект, — заўважыў губернатар Іркуцкай вобласці Ігар Кобзев. — Думам, гэта будзе цікава для жыхароў і Беларусі, і Расіі. Калі беларускія спецыялісты прыедуць, мы вызначым месца і далей будзем працаваць».

Міжнародны конкурс піяністаў «Мінск-2021» будзе доўжыцца ў сталіцы да 10 снежня. Ужо шосты раз ён збірае найлепшых маладых выканаўцаў, сёлета гэта ўраджэнцы Арменіі, Беларусі, Казахстана, Кітая, Расіі, Узбекістана, Украіны. У спаборніцтве прымаюць удзел сольныя выканаўцы на фартэпіяна ва ўзросце ад 16 да 30 гадоў. Як адзначае БелТА, усе творы выконваюцца канкурэнтамі на памяць. У склад журы ўвайшлі педагогі, майстры музычнага мастацтва Беларусі і краін замежжа. Вынікі будуць падведзены 10 снежня ў Вялікай зале Белдзяржфілармоніі. Праграма прадугледжвае не толькі ўзнагароджанне лаўрэатаў, але і канцэрт з іх удзелам. Арганізатарамі «Мінск-2021» выступілі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Белдзяржфілармонія, Беларускае дзяржаўнае акадэмічнае мастацтваў, а таксама Беларускі саюз музычных дзеячаў. Конкурс праходзіць пры падтрымцы Мінгарвыканкама.

Нацыянальны цэнтр пісьменніка Віктара Астаф'ева плануе адкрыць у 2024 годзе на яго малой радзіме — у пасёлку Аўсянка пад Краснарскам. Улады адзначаюць, што адкрыццё такой установы павысіць цікавасць да творчасці пісьменніка і нададзць імпульс развіццю турызму. У цэнтры плануецца праводзіць навуковыя канферэнцыі і фестывалі. Віктар Астаф'еў пасля смерці маці і хваробы бацькі жыў на вуліцы, затым у інтэрнаце, у 1942 годзе пайшоў добраахвотнікам на фронт, тройчы паранены. Быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі, медалімі «За адвагу», «За вызваленне Варшавы» і «За перамогу над Германіяй». Пасля вайны часта мяняў работу. З 1951 года працаваў у рэдакцыі газеты «Чусаўскі рабочы», дзе і апублікаваў сваё першае апавяданне «Грамадзянскі чалавек». Сярод твораў знакамітага пісьменніка — раманы «Да будучай вясны», «Таюць снягі», «Праклятыя і забыты».

Аб гісторыі стварэння драмы Бернарда Бэрталучы «Апошняя танга ў Парыжы» (1972) з Марлонам Брандо і Марыял Шнайндэр у галоўных ролях здымку серыял. Вядома, што сцэнарый напішуць Джэрэмі Мілер і Даніэль Кон, а рэжысёрамі стануць Ліза Брульман і Жазэ Падзілья. Дзеянне ў стужцы будзе адбывацца ў Італіі, Францыі і ШІА і ахопіць першыя паўтара года: да, падчас і пасля здымак «Апошняя танга ў Парыжы». У цэнтры падзей апынуцца Шнайндэр, Брандо і Бэрталучы. Серыял пацнецца з таго, што рэжысёр адправіцца ў Лос-Анджэлес, каб пераканаць зламанага і расчараванага Брандо сыграць ролю ў будучым фільме пра аплантанасць, эмацыянальны зрыў і забойства. Дата выхаду шматсерыйнай драмы, як і поўны актёрскі склад, яшчэ не аб'яўлены.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКА

Літаратура як музыка быцця

Віцебскае абласное аддзяленне грамадскага аб'яднання «Саюз пісьменнікаў Беларусі» аб'ядноўвае 47 літаратараў, якія жывуць у розных кутках Віцебшчыны: Шаркаўшчыне і Браславе, Паставах і Глыбокім, Оршы і Лепелі, Полацку і Наваполацку. За перыяд, які прайшоў з папярэдняга з'езда, у шэрагі СПБ былі прыняты 15 літаратараў Віцебшчыны. За пяць гадоў намі выдадзена 277 кніг для дарослай і дзіцячай аўдыторыі ў самых розных жанрах, 28 з іх атрымалі абласныя, рэспубліканскія і міжнародныя літаратурныя прэміі.

Творчы вечар Т. Красновай-Гусачэнькі ў Віцебскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна. 15 верасня 2021 г.

Нацыянальнай літаратурнай прэміяй была адзначана кніга пісьменніка з Паставаў Ігара Пракаловіча ў намінацыі «Краязнаўства», прэміяй Савета Федэрацыі прафсаюзаў Рэспублікі Беларусь — дзве кнігі Фёдара Палачаніна з Докшыч; абласной Літаратурнай прэміяй імя Петруся Броўкі — 22 кнігі: Віктара Карасёва, Надзеі Салодкай і Галіны Загурскай з Полацка, Святланы Якубоўскай і Мікалая Гарбачова з Лепеля, Віктара Улюценкі з Шуміліна, Валерыя Марчанкі, Алены Федзевай і Майны Бабарыкі з Віцебска, Галіны і Сяргея Трафімавых з Оршы, Зоі Наваенкі з пасёлка Падсвілле Глыбоцкага раёна, Ірыны Багданавай з Наваполацка; прэміяй імя Уладзіміра Караткевіча — кнігі Аркадыя Русецкага, Сяргея Трафімава, Тамары Красновай-Гусачэнькі і інш.

Але напісаць кнігу сёння мала. Трэба сістэматычна і рэгулярна займацца прапагандай айнайна літаратуры. Пісьменнікі Віцебшчыны толькі за перыяд паміж з'ездамі правялі каля 5000 сустрэч з чытачамі ва ўстановах культуры, адукацыі, вытворчых калектывах і воінскіх частках, звыш 700 выступленняў у СМІ і больш за паўтары тысячы — па радыё, тэлебачанні і ў сацыяльных сетках.

На масавых мерапрыемствах гукаць музычныя творы, напісаныя на вершы нашых аўтараў: «Гімн горада Віцебска» (словы Т. Красновай-Гусачэнькі, муз. А. Раўзэ), песня «Аршанскі вальс» (на словы Т. Красновай-Гусачэнькі), песня «Белая Русь» (на словы Т. Талкачовай), а таксама песні на словы Надзеі Салодкай у выкананні Ірыны Дарафеевай, Пятра Ялфімава і Алены Ланской — чуюм іх амаль штодня ў эфіры рэспубліканскага радыё і тэлебачання.

Літаратурныя чытанні ў Віцебскай духоўнай семінары, вечары патрыятычнай паэзіі ў вышэйшых навучальных установах Віцебска, прэзентацыі кніг, міжнародны фестываль паэзіі «Цэнтр Еўропы» ў Полацку, куды прыязджаюць прадстаўнікі больш за 27 краін, — усё гэта адбываецца дзякуючы працы нашай пісьменніцкай арганізацыі.

Вельмі цікава, з удзелам шырокай аўдыторыі прайшлі святы для дзяцей па кнігах пісьменнікаў Галіны і Сяргея Трафімавых з Оршы і тэатралізаваныя прэзентацыі твораў «Рабінзоны з Прыдзвіння» і «Навагоднія прыгоды Марусі» Тамары Красновай-Гусачэнькі — у г. Барані.

Нашы формы работы з моладдзю разнастайныя: гэта і ўрачыстасць-пасвячэнне ў гімназісты — «Друзыя мои, прекрасен наш союз...» у гімназіі імя А. С. Пушкіна; абласныя літаратурныя конкурсы з далейшым выступленнем пераможцаў на святах горада, митынгіх «Паэтычны Віцебск»; ўрачыстасці «Прыпадаем да вытокаў сваіх», прысвечаныя Дню беларускага пісьменства, на літаратурнай пляцоўцы каля помніка «Полацк — геаграфічны цэнтр Еўропы», якія праводзяцца нашым літаратурным аб'яднаннем «Наддзвінне», што 24 лістапада адзначае 95-гадовы юбілей; сустрэчы з дзецьмі ў Віцебскай гарадской бібліятэцы імя У. Караткевіча, якія правялі паэтычныя Тамара Краснова-Гусачэнька і Вольга Русілка: фестываль самадзейнай паэзіі «Песні сунічных бароў» у гарадскім пасёлку Лёзна, які прайшоў з удзелам нашых паэтаў; «Грамнічныя чытанні», што праводзіцца Аленай Федзевай, і «Калядныя сустрэчы» ў храме Праабражэння Гасподняга ў Віцебску; шматлікія сустрэчы дзіцячай пісьменніцы Ірыны Багданавай, якія праходзяць у новым фармаце ў школах і бібліятэках Полацка і Наваполацка; перамогі паэты Тамары Красновай-Гусачэнькі і празаіка Андрэя

Герашчанкі на міжнародных літаратурных конкурсах, прысвечаных 70-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 70-годдзю Вялікай Перамогі і інш.

А яшчэ і конкурсы! Мы праводзім да 5–7 літаратурных конкурсаў у год сярод моладзі. Самыя масавыя з іх — «Душы прекрасные порывы» на базе віцебскай гімназіі № 3 імя А. С. Пушкіна, «Зорка Венера», прысвечаны М. Багдановічу, «Кальска мая — Беларусь», «Купала і Колас, вы нас гадавалі», прысвечаныя памятным датам вялікіх песняроў Беларусі, «Нам жыць і памятаць» (да 70-годдзя Перамогі), «Быў. Ёсць. Буду...» да юбілейных дат У. Караткевіча, міжнародны конкурс «Цэнтр Еўропы» ў Полацку. Каля пяці тысяч удзельнікаў і слухачоў аб'ядноўвае штогадовы Міжнародны конкурс духоўнай паэзіі «Адзігітрыя», які праводзіцца ў пачатку жніўня на базе маладзёжнага лагера «Дружба» сумесна з Віцебскай епархіяй БПЦ, куды прыязджаюць удзельнікі з Ліпецка, Кіева, Санкт-Пецярбурга, Арла, Масквы, Варонежа, Смаленска, Брэста, Гродна, Гомеля і іншых гарадоў. Заканчваецца конкурс урачыстым гала-канцэртам на сцэне амфітэатра Славянскага базару.

Штогод у Віцебску праходзіць літаратурны митынг каля помніка А. С. Пушкіну з удзелам віцебскіх пісьменнікаў і пераможцаў маладзёжных літаратурных конкурсаў, прысвечаных святу горада.

Віцебскае аддзяленне бярэ актыўны ўдзел у акцыях «Лета з добрай кнігай» і «Сямейнае чытанне». Летам пісьменнікі выступаюць у школьных і аздараўчальных лагерах. Вялікую актыўнасць у гэтай акцыі прыяўляюць дзіцячыя пісьменнікі Галіна і Сяргей Трафімавы. Яны сустракаюцца з дзецьмі не толькі ў Оршы, але і ў вясковых бібліятэках Аршанскага раёна: летась правялі больш за 20 сустрэч. У рамках акцыі «Сямейнае чытанне» актыўна працуюць Тамара Краснова-Гусачэнька, Ірына Багданова, Пётр Буганаў, Галіна Загурская.

Сумесна са СМІ вобласці мы сістэматычна ажыццяўляем два пастаянныя праекты: «Натхненне» з абласной газетай «Віцебские Вести» і «Літаратурны клуб» з гарадской газетай «Вітэбичі», якія штоквартальна выпускаюць падрыхтаваныя нам літаратурныя палосы. Напярэдадні з'езда зноў выйдуча паэтычныя падборкі нашых аўтараў у гэтых выданнях — іх наклад сёння звыш 10 000!

На нядаўнім сходзе членаў Віцебскай абласной арганізацыі ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» абмяркоўвалі магчымасці чарговага выдання літаратурнага альманаха «Дзвіна». У планах пісьменнікаў Віцебшчыны — напісанне твораў, якія адказваюць патрабаванням часу, папулярныя найлепшых узораў айнайна літаратуры, удзел у творчых конкурсах, падтрымка маладых талентаў.

Усім пісьменнікам Віцебскага абласнога аддзялення СПБ, якія не страцілі сувязь з грамадскім і літаратурным жыццём, мы адправілі запрашэнні для ўдзелу ў рабоце з'езда пісьменнікаў краіны. Такім чынам, там павінны быць прадстаўлены перш за ўсё актыўныя пісьменнікі Віцебшчыны, якія прымаюць непасрэдны ўдзел у жыцці краіны, у дзяржаўных і грамадскіх мерапрыемствах, што праводзіцца ў вобласці.

Ёсць і праблемы, што хвалюць літаратараў. Праца пісьменнікаў сёння практычна не аплатаецца. За сваю пенсію або сціпую зарплату яны выдаюць кнігі, за яе ж жывуць, за свой жа кошт, як правіла, ездзяць на грамадскім транспарце на мерапрыемствы па прапагандзе кнігі. Важна і трэба аказаць дапамогу пісьменнікам у выданні кнігі, але выключна годных, высокамастацкіх. А хто гэта сёння можа вызначыць? Якія механізмы ёсць? Іх неабходна стварыць. І яны павінны працаваць, хоць бы для таго, каб спыніць патак грамадскай літаратуры ў нашы публічныя бібліятэкі і на кніжны рынак.

Мы лічым, што неабходна таксама павысіць патрабаванні да прэмію ў Саюз пісьменнікаў Беларусі: і па мастацкай вартасці прапанаваных кандыдатамі твораў, і па ўзроставых катэгорыях. Пісьменнікам не хапае творчай школы майстэрства, такіх форм, як рэспубліканскія тэматычныя семінары, добра б іх праводзіць на базе нашага саюза, з прыцягненнем літаратуразнаўцаў, вопытных майстроў слова.

На заканадаўчым узроўні неабходна вырашыць шэраг пытанняў па павышэнні сацыяльнага статусу пісьменніка, у тым ліку і стажу літаратурнай дзейнасці. Дарэчы, у СССР стаж працы ў літаратуры адлічваўся з моманту першай публікацыі ў сур'ёзным літаратурным часопісе.

Усе пералічаныя вышэй праблемы хацелася б абмеркаваць на з'ездзе. Пра іх трэба казаць шырока, аб'ектыўна, не замоўчваючы, а спрабуючы вырашыць. Пачаць хоць бы са спробы рашэння. І гэта ўжо будзе першы крок.

День пісьменства ў г. Рагачове, 2016 г.

Ад пісьменніцкага форуму мы чакаем арганізаванай, падрыхтаванай, сур'ёзнай дзелавой размовы аб надзённых праблемах, вырашэння набалельшых пытанняў. І, самае галоўнае, чакаем ад нашых пісьменнікаў новых высокадухоўных мастацкіх твораў, пра якія так хочацца пагаварыць у сяброўскай і прафесійнай абстаноўцы. Грамадзянска, патрыятычна літаратура не можа развівацца без дзяржаўнай падтрымкі, як не можа быць па-за палітыкай. Пра гэта яшчэ ў 1919 годзе ў сваіх дзённых пісаў Аляксандр Блок: «Быць па-за палітыкай?.. Гэта значыць, баяцца палітыкі, хавацца ад яе, замыкацца ў эстэтызме і індывідуалізме». Паэт павінен чуць голас дзяржавы, бо, па словах таго ж Блока, «...той, хто хаваецца ад гэтага, разбурае музыку быцця. І творчасць аказваецца непаўнагучнай».

Тамара КРАСНОВА-ГУСАЧЭНКА, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»

Водгалас нашага далёкага

Ці не пра кожнага пісьменніка шмат гавораць яго творы. У пэнтаў гэта бачыцца праз лірычнага героя. Думкі, пачуцці, меркаванні, паводзіны таго ці іншага празаіка асабліва добра прачытваюцца тады, калі пэўнага персанажа ён спісвае з сябе. Аднак найбольш поўнае ўяўленне пра тых, каго ўжо няма з намі, ва ўспамінах іх сучаснікаў. Аб тых, хто жыў і працаваў у 20—30-х гадах, найбольш дакладны сведка Ян Скрыган, які пакінуў пасля сябе не адзін дзясятка згадак пра сяброў і блізкіх. Знайшлося ў іх месца і Міхасю Зарэцкаму.

Чытаеш пра яго і быццам бачыш перад сабой: «Высокі і стройны, ён быў абавязкова відзён, але не ростам, а іменна вост гэтай сваёй асаблівай манерай трымацца: і свабодна, і разам з тым скавана. Гаворыць ён весела, ахоча. [...] Хоча памагчы сабе жэстамі, але жэсты вельмі ж стрыманыя... І раптам, забыўшыся [...] ён раскіне рукі і зарагоча так непасрэдна, што аж прысідзе. [...] Стрыманасць і непасрэднасць як бы вечна ваююць у ім».

Яшчэ колькі згадак: «У 1927 годзе гэта быў ужо ў поўным сансе слова пісьменнік і інтэлігент. Папулярнасці і славе яго адпавядаў вонкавы выгляд. Апануцы ён быў, як тады казалі, чыста па-еўрапейску: самае моднае элігантнае паліто, блішчастыя пальчаткі і капялюш. А капялюш на той час мала хто насіў, гэта было нават вельмі смела».

Мяркую, што тыя, хто не знаёмы з творчасцю Міхася Зарэцкага, ужо заховаюць пазнаёміцца з ёю. Іншым жадаецца абнавіць сваю памяць. Зрабіць гэта даволі проста. У 1989—1992 гадах выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла Збор яго твораў у чатырох тамах — у вялікіх бібліятэках ён ёсць. Але лепей набыць 18 том серыі «Залатая калекцыя беларускай літаратуры», якая выходзіць у той жа «Мастацкай літаратуры». У ім змешчаны выбраныя творы Міхася Зарэцкага і Андрэя Мрыя.

Ад нараджэння ён, праўда, не Зарэцкім быў. З'явіўся на свет 20 лістапада 1901 года ў сяле Высокі Гарадзец Сенненскага павета Магілёўскай губерні (цяпер Талачынскі раён Віцебскай вобласці) у сям'і Яўхіма Ануфрыевіча і Пелагеі Лявонцьеўны Касінковых. Бацька з'яўляўся дзякам. Мянучы месца службы, апынуўся ў Зарэччы непдалёку ад Шклова, поруч з Дняпром. Стаўшы пісьменнікам, Міхась і ўзяў сабе псеўданім Зарэцкі.

Талент у яго праявіўся з маленства. Навучыўся іграць на некалькіх музычных інструментах, меў чудаўны голас. Гэта перадалося яму ад бацькоў. Маці вела шмат цікавых гісторый, народных песень. Бацька ўзначальваў царкоўны хор, захапляўся музыкой і нават сам пісаў музычныя творы. Але хацеў, каб сын выбраў духоўную прафесію. Скончыўшы Аршанскае духоўнае вучылішча, паступіў у Магілёўскую семінарыю. Аднак праз два гады пакінуў яе.

Захапілі рэвалюцыйныя падзеі. Працаваў перапісчыкам у паўвайскавай часці. З 1919-га настаўнічаў на Магілёўшчыне, потым загадваў Шклоўскім валасным аддзелам народнай асветы. Затым на шэсць гадоў звязаў лёс з войскам. Як прызнаваўся ў аўтабіяграфіі, «служба ў Чырвонай Арміі адыграла [...] рашучую ролю ў канчатковым фарміраванні маёй псіхалогіі. Бясконцыя блуканні з месца на месца, безліч назірванняў і ўражанняў, блізкае знаёмства з дзясяткамі і сотнямі самых разнастайных чалавечых тыпаў — усё гэта ўзбагаціла мяне невычэрпным запасам матэрыялу, які я выкарыстаў пасля ў шэрагу сваіх апавяданняў».

Пачатак жа творчай працы быў такі: «Першае апавяданне сваё я напісаў зімой у канцы 1921 года. Справа пачыналася з таго, што я аднойчы ўбачыў вельмі яркі і незвычайны сон, уражанне ад якога не пакідала мяне на працягу цэлага месяца. Мне захацелася занатаваць гэтае ўражанне, і я стаў пісаць. Пісаў я доўга і вельмі старанна, абдумваючы кожную фразу, кожнае слова, закрэсліваючы, перакрэсліваючы і г. д. Працэс пісання мяне душка хваляваў і ў той жа час падтрымліваў свежасць уражання, якое штурхала мяне на гэту працу. Скончылася тым, што старанна перапісанае апавяданне я паслаў у рэдакцыю газеты «Савецкая Беларусь», аднак без усякай сур'ёзнай надзеі на яго надрукаванне».

Апавяданне пад назвай «Спатканне» было змешчана ў нумары за 3 лютага 1922 года. Гэта і стала яго дэбютам як празаіка. Першая ж публікацыя «Ці ж так!» з'явілася амаль месяцам раней, 6 студзеня. У тым годзе ў «Савецкай Беларусі» друкаваўся шэсць разоў. Апроч гэтага апавядання, гэта «Ціма Бабыль», «У Саўках», «Сёння» з падзагалюкам «Малюнкi з жыцця». Неўзабаве апавяданні з'явіліся і ў іншых перыядычных выданнях. А хутка выйшлі і асобнымі кнігамі. Аператыўнасці, з якой тады працавала Дзяржаўнае выдавецтва БССР, застаецца па-добраму пазаўдросці. У 1925 годзе з'явіліся кнігі Міхася Зарэцкага «У віры жыцця» і «Пела вясна». У наступным — тры: «Падсонцам», «42 дакументы», «Двое Жвіроўскіх».

Ад «малага жанру» хутка перайшоў да напісання аповецей, раманаў, вялікую ўвагу ўдзяляў публіцыстыцы. Не стаў убаку ад грамадскага і літаратурнага жыцця. Адзін з арганізатараў літаратурна-мастацкага аб'яднання «Маладзічкі» і рэдактар аднайменнага часопіса, а пасля ствараў літаратурнае аб'яднанне «Польмя». Актыўна ўдзельнічаў у І Усебеларускім з'ездзе пісьменнікаў у 1934 годзе.

І ўсё ж на першым плане заставалася творчасць. Перачытваючы напісанае Міхасём Зарэцкім, лягчы вызначыць тыя шляхі, якімі ішла беларуская літаратура на зары свайго адраджэння, звязанага з рэвалюцыйнымі працэсамі ў савецкім грамадстве. У яго творчасці адразу вызначыліся дзве важныя тэмы: паказ рэвалюцыйных пераўтварэнняў і раскрыццё лёсаў людзей, якія з розных прычын у новае жыццё ўваходзілі няпроста ці ўвогуле ўвайці не маглі. Найчасцей гэтыя дзве тэмы ўзаемазвязаны, нярэдка паўстаюць у адным і тым жа творы.

Прыклад — апавяданне «Ворагі». Дыалектыка паводзінаў галоўных герояў твора — старшыні павятовай надзвычайнай камісіі Паўла Гуторскага і дачкі памеш-

Апавяданні Міхася Зарэцкага нязменна даюць спажыву для роздуму. Каторае ні возьмеш («У віры жыцця», «Двое Жвіроўскіх», «У Сіўках», «На чыгунцы» і іншыя), абавязкова напаткаеш цікавыя характары. Пісьменнік не прыхарошваў жыццё, не ідэалізаваў сваіх герояў, а прытрымліваўся жыццёвай праўды, якая, стаўшы праўдай мастацкай, рабілася тым магнітам, што не мог не прыцягваць да сябе ўвагу. Найлепшыя апавяданні не толькі карысталіся вялікай папулярнасцю, але і перакладаліся на іншыя мовы.

чыка Ніны Купрыянавай — дыалектыка самага тагачаснага жыцця. Ніна кае атамана Зарубу, чакае ад яго дзіця. Але ж любіць і свайго бацьку. Калі яна

Міхась Зарэцкі.

выдасць Зарубу, яго абяцанне выпусціць на волю. Атрымаўся клубок, які нялёгка разблытаць, але Купрыянава разблытвае яго. Пасля доўгіх хістанняў яна пагаджаецца на тое, чаго ад яе патрабуюць. Гісторыя ў нечым блікая да пакладзенай у аснову драмы Канстанціна Транёва «Любоў Яравая». Але яна ўпершыню была пастаўлена ў 1926 годзе. Апавяданне ж друкавалася ў газеце «Савецкая Беларусь» у 1923-м. Сітуацыя не прыдуманая. Падчас службы ў арміі Міхась Зарэцкі сустрэкаў і Гуторскіх, якія, хоць і дзейнічалі паводле абставін таго часу, ведалі цану дадзенаму слову і стрымлівалі яго.

Прыгадваюцца развагі герані апавядання «Мар'я»:

«Дзіўная рэч гэта душа чалавека! Нездаволеная, ненасытная, зайздросная... Ці не знойдзецца на свеце такі чалавек, які б ад шчырага сэрца калі сказаў:

— Я шчаслівы, я жыву поўным жыццём, мне больш нічога не трэба.

Не! Здрадлівыя мары заўсёды турбуюць, абурваюць, уносяць на сваіх скрыдлах. А куды, да чаго — невядома!.. А пройдуць гады — і схамянецца чалавек. Зірне назад і ўбачыць тое, чаго калісь не прыкмятаў; убачыць прыгажосць, убачыць жыццё светлае, яскравае і з жалем прамовіць:

— Эх, было колысь. Не вернецца больш...»

Апавяданні Міхася Зарэцкага нязменна даюць спажыву для роздуму. Каторае ні возьмеш («У віры жыцця», «Двое Жвіроўскіх», «У Сіўках», «На чыгунцы» і іншыя), абавязкова напаткаеш цікавыя характары. Пісьменнік не прыхарошваў жыццё, не ідэалізаваў сваіх герояў, а прытрымліваўся жыццёвай праўды, якая, стаўшы праўдай мастацкай, рабілася тым магнітам, што не мог не прыцягваць да сябе ўвагу. Найлепшыя апавяданні не толькі карысталіся вялікай папулярнасцю, але і перакладаліся на іншыя мовы.

Міхась Зарэцкі вітаў новае жыццё, верыў у лепшае, як у адным з першых сваіх апавяданняў «Пела вясна»:

«Пела вясна... Так смела і горда.

Так радасна, шчыра... Смяялася звонка, задорна. Над старым, струхнелым смяялася. Над тым, што баіцца зірнуць у агністы прасяцян, што сонца баіцца гарачага, палкага... Радасна пела вясна».

Аднак часам з'яўляюцца і хмары. І рэзка можа пахаладаць. Таму ў гэтыя жыццёсцярджалыя матывы і ўрываўся трыяновыя акорды. Не толькі ў апавяданнях. У аповеці «Голы звер» Міхась Зарэцкі разважае над тым, да чаго можа прывесці чалавека эгаізм, жаданне павольна ўраваць ад грамадства, нічога не даючы ўзамен. Не пабаяўся зрабіць галоўным героем адмоўнага персанажа.

Віктар Яроцкі пазбаўлены хоць якой-небудзь маралі. Усёдазволенасць —

норма яго паводзін. Са сваім начальнікам старшынёй крэдытнага таварыства Шчулаком ён крадзе дзяржаўныя грошы, п'янствуе, а яшчэ калечыць лёсы людзей. Філасофія Яроцкага — філасофія прыстасаванца: «Ха-ха-ха! Кажуць — так жыві, а не гэтак, тое рабі, а не гэта. Каму якое дзела? Хто мае права мной кіраваць? Я жыву так, як мне прыемна, я хачу ўзяць ад жыцця ўсё, што мне ўцеху дае, асалоду. Якое мне дзела, што людзям дрэнна жывецца! Ха-ха!.. Каб не было дурняў, дык што б тады было рабіць разумнаму?.. Я, я хачу жыць, маё жыццё, толькі маё, мне дарагое. І я жыву. І ні да кога мне дзела няма. Сумленне, закон... ха-ха-ха! ...гэта ж для дурняў, для апосталаў, для тых, хто сілы не мае ўзяць сваю долю! А я — вышэй за ўсіх, гэтых дрындушак... Я — сам сабе пан...»

Далейшае сталенне таленту Міхася Зарэцкага — раман «Сцежкі-дарожкі», дзеянне якога пачынаецца ў Лютаўскую рэвалюцыю і завяршаецца 1920 годам. А гэта, як вядома, звяржэнне царызму, кастрычніцкія падзеі. Храналагічны прычып падачы матэрыялу дазволіў звярнуцца і да таго, што адбывалася пасля: контррэвалюцыйны мяцеж генерала Карнілава, барацьба супраць нямецкіх і польскіх акупантаў.

Перачытваючы напісанае Міхасём Зарэцкім, лягчы вызначыць тыя шляхі, якімі ішла беларуская літаратура на зары свайго адраджэння, звязанага з рэвалюцыйнымі працэсамі ў савецкім грамадстве. У яго творчасці адразу вызначыліся дзве важныя тэмы: паказ рэвалюцыйных пераўтварэнняў і раскрыццё лёсаў людзей, якія з розных прычын у новае жыццё ўваходзілі няпроста ці ўвогуле ўвайці не маглі.

«Сцежкі-дарожкі» — раман лёсаў не гістарычных асоб, а жывых людзей. Найбольш аўтара цікавіла месца інтэлігенцы ў рэвалюцыйных, лёсавызначальных праблемах. Гэта раскрыта праз вобразы былога студэнта Лясніцкага, які, хістаючыся, расчароўваючыся, шукае сваё месца ў рэвалюцыі. Нарэшце апынуўся ў шэрагах большавікоў, стаў камісарам вайсковага падраздзялення. Шмат яму дапамаглі ў гэтым рабочы Андрэй і прафесійны рэвалюцыйнер-народнік Матрунін. Абодва яны жывуць марай пра новае, справядлівае грамадства. Але ў кожнага ўласны падыход да ажыццяўлення задуманага.

Праўда жыцця дамінуе і ў рамана «Вязьмо», адным з найлепшых у беларускай літаратуры. У цэнтры твора — вобраз дырэктара сямігодкі, сакратара партыйнай ячэйкі Сымона Карызна.

Паміж раманамі «Сцежкі-дарожкі» і «Вязьмо» Міхась Зарэцкі пісаў яшчэ адзін маштабны твор — «Крывічы», урываў з якога быў апублікаваны ў часопісе «Польмя». Хацеў паяднань гісторыю Беларусі і сучасны яму дзень, задумваўся над працэсамі нацыянальнага адраджэння, таму і даў твору такую назву. Дарэчы, напісаў і драму «Рагнеда». Быў надрукаваны ўрываў з рамана «Смерць Андрэя Беразоўскага», які называўся «Рубеж».

Пражыўшы ўсяго 36 гадоў, Міхась Зарэцкі для літаратуры зрабіў вельмі шмат. У яго ёсць чаму павучыцца і трэба вучыцца. У яго творчасці водгалас нашага далёка ўспрымаецца актуальным для пошукаў сябе ў жыцці і гісторыі.

Арсень ВЯРЭНІЧ

Мора Радзімы

Вершы Алеся Бадака з выданняў розных гадоў, якія трапілі пад воладку зборніка «Уладар ветру», што нядаўна пабачыў свет у сталічным Выдавецкім доме «Звязда», даюць уяўленне пра тое, як адбывалася стануўленне паэта, як трансфармавалася яго свядомасць, гравіравалі новыя праекцыі вядомых сэнсаў, якія набліжались да творцы паэтычнага муза і што для яго было вызначальным на розных жыццёвых этапах.

«На лецішчы вятроў...»

Што адчуваецца адразу і выразна — дык гэта прыналежнасць паэта да паветранай стыхіі (існуе яшчэ вогненна, зямная і водная). Кожная з іх, натуральна, у большай ці меншай ступені можа ўключаць элементы іншых стыхій, але вызначальнай з'яўляецца большасць вобразаў і метафар, дзе фігуруюць паветра ва ўсіх яго праявах (неба, аблокі, вецер), агонь (сонца, свечка, вогнішча), зямля (камень, глеба, горы) ці вада (рака, ручай, мора, твань, балота).

Так, муза Алеся Бадака быццам створана з усяго, што з'яўляецца тыповым для нацыянальнага светабачання і светаадчування, але гэтыя «кавалачкі» трымае разам менавіта паветра — яно дазваляе ім мяняць свае дыспазіцыі, але ў межах пэўнай «абалонкі», «наасферы» лірычнага героя: «Воблака // Сонца ў кішэню засу-не»; «Жывуць у небе малку // На лецішчы вятроў // Сястра мая маланка і // Сумны брат мой гром»; «Мы з табою плаваем па небе, // Як хто-небудзь іншы па рацэ...»; «Гэты шлях, нібы рэкі, цячэ // і злучае вякі і народы... <...> Ён падарона нам небам зямлі, // дзе быў часткаю Млечнага Шляху, // Дзе над ім, як аблокі, пылі // Душы продкаў без жалю і страху»...

Імкненне да гармоніі

І гэта найбольш характэрна асабліва для ранняй вершаў. Калі перамясціць

свядомасць па-за межы чалавечых органаў пачуццяў і паглядзець на людзей прыкладна так, як мы глядзім на мурашоў, то ў лірычнага героя не будзе трагедыі там, дзе яна мае месца менавіта для чалавека як індывідуума. Нішто не парушае навакольнага адзіства і глыбіні замілавання царства прыроды самім сабою:

Паляўнічы

Паслізнуўся на кладцы — і знік
У бяздонні халоднае твані.
Ачмурэлы, прыдушаны крык
Над балотам шукаў ратавання.
Будзе заўтра сястра галасіць,
І дачка будзе плакаць ад страху.
Будзе рваць на сабе валасы
Звар'яцелая жонка.
І з ранку
І да ночы ўся вёска тады
Успамінаць будзе тое балота.
Колькі з ім яна мела бяды!
Але сталеца ўсё гэта —
Потым.
А пакуль што
Ні гора, ні слёз.

На балоце ад раницы светла.
Каля кладкі —
Нябачна здалёк —
Разгараецца
Свечкаю
Кветка.
(3 кнігі «Будзень», 1989)

Але гэтая карцінка прыроднай еднасці, злучанасці ўсіх яе «мазкоў пэндзяля» ў адно цэлае на «палатне» верша, з іншага боку, толькі падкрэслівае вастрывы трагедыі: плаўна, ненавязліва, паступова, што адчуваецца з-за вынясення ў асобны радок слова «Потым» і трох астатніх: «Разгараецца // Свечкаю // Кветка». «Потым» — гучыць як прысуд, вырак, апошні стрэл, які абрывае жыццё, а «Кветка» — тое, што паспявае заўважыць свядомасць перад згасаннем, сысходзячы ў неварцаць...

Ці не кожны верш са згаданага выдання з'яўляецца ілюстрацыяй пэўнай трагедыі (размова не пра смерць чалавека, а пра несупадзенне, неадпаведнасць, неадпаведнасць таго, што прагне быць узаемным), надрыўнага і абвостранага адчування рэчаіснасці... Магчыма, справа ў маладых гадах паэта, калі пэўныя «рэцэптары» яшчэ не звыклі да характарыстык асроддзя, не прывыччалі, не агрубелі:

Неяк зусім бесклапотна.
Толькі міжволі здаецца,
Быццам накінула ўпотаі
Грудзі
Уласнае
Сэрца.

«Каб вырасталі крылы...»

Адзіная паэма пад вокладкай зборніка — «Ра» — назвай адсылае да старажытнай гісторыі Егіпта. І месці твора, і загаловак раскрываюць сутнасць закладзенага ў першы радок: «Радзіма лепей бачыцца здалёк» і... філасофскія

развагі і спрэчкі аб любові і веры, дыялог лірычнага героя з адрнутым старажытным богам прапануюць чытачу самому зрабіць выснову, што і як лепш: здалёк ці зблізку, міраж ці пясок:

Мільгали постаці.
Я пазнаваў —
І скуру здёр, каб вырасталі крылы.
Купала, Каліноўскі, Радзівілы,
Скарына, Вітаўт...

Божа, я ўзятаў
Насустрач ім і прывідным вякам!
Але на паўдарозе зноў вяртаўся,
Бо кожны век здалёку мне здаваўся
Мілейшым за той век, што выпяў нам.
(3 кнігі «Маланкавы посах», 2004).

І, дарэчы, хаця мастацкі прыём, праз які выкладаецца ідэя твора, і не новы, што да айчынай літаратуры, то ў нас такая апасродкаванасць не дужа распаўсюджаная, — самая частая з'ява казаць пра любоў напрамую...

Тэма Радзімы праходзіць праз усе выданні Алеся Бадака, прадстаўлены ў зборніку, але раскрыццё і маштаб яе розны. Калі ў ранняй творчасці атрыбутамі роднага выступаюць дом, мова, хаата, брамка, лясная глуш і сцэжка, пазней гэтае паняцце трансфармуецца, эвалюцыяніруе, набывае духоўную «надбудову» (што яскрава відаць і са згаданай паэмы, і з больш позніх твораў: «Камяні», «Голас», «Мора Герадота», «Усяслаў Чарадзеі»).

Не ў многіх вершах, але надзвычай маляўніча рэфлексуе творца і надэкзистэнцый паклікання. Алегорыяй Волі, якая гучае лірычнага героя (верш «У тумане»), але ўцякае, як толькі ён набліжаецца, бачыцца сама паэзія — няяўнае, таемнае, тое, што імкнецца «высвецціць» скрозь каламутныя напластаваны рэчаіснасці словамі, вобразамі, метафарами кожны паэт...

Яна БУДОВІЧ

Герой бязлітаснага веку

Пра родную старонку і памяць аб сваіх каранях, шанаванне продкаў і ўвагу да традыцый — сёлета ў выдавецтве «Колорград» пабачыў свет чарговы зборнік паэзіі Уладзіміра Цануніна «Жорны лёсу», аўтара, у творчай скарбонцы якога некалькі паэтычных кніг. Сярод іх — «Зачараваная чаромха» (2007), «Хто ж адкажа» (2011), «Да вогнішча далёкага юнацтва» (2015), «Люстэрка» (2016), «Кліча бацькава хаата», «Страчанае рэха» (2018). Дадзенае выданне не падзелена на раздзелы, аднак пабудавана найцікавейшым спосабам: кожны верш тэматычна, ідэяна, інтанацыйна нібы працяг папярэдняга.

А пачынаецца ўсё з твора, які даў назву зборніку. «Жорны лёсу» прысвечаны памяці дзядоў і бацькоў аўтара, які ў дадзеным выпадку выступае хутчэй звычайным апавядальнікам, чым спраўдным лірычным героем. Творца прамаўляе:

Даўно навiнен расказаць
Пра бацькаў лёс усiм я мела.
Дзе толькі слоў такіх узяць,
Каб выйшла проста, зразумела?

Абазначыўшы тэму і мэту, Уладзімір Цанунін пераходзіць да ключавага месца дзеяння — вёскі каля ракі Асцёр (верш «Над Астравой кручай»). У апісанні роднага для апавядальніка краю няма нічога асаблівага: быліны курган, калматыя яліны, жыгнёвыя палі... Незнарок тлумачыць аўтар сваё бачанне жыцця вёскі на працягу, мабыць, не аднаго стагоддзя: «У згодзе з Богам і царом // Сялянскім мірам існавалі».

Цярпець і працаваць — менавіта такім лейтматывам прасякнута вялікая колькасць твораў Уладзіміра Цануніна. Напрыклад, верш «Дзед Васіль» літаральна ўсеяны сінанімічнымі радкамі, якія апісваюць нялёгкае сялянскае працу чалавека ў пачатку мінулага стагоддзя: «Прыдбаў кароўку і каня, // Каб мазалём сваім узняцца», «Араў і сеяў за сялом, // І стомлены стагнаў ад болю», «Спрадвеку так жыло сяло: // Ад ранку і да ночы ў працы», «Не страчваў аптымізму дзед // І мазалямі ганарыўся», «Каб загасіць у сэрцы боль, //

Мой дзед чапляўся за работу», «Стамляўся моцна ён, але // Цярпеў, каб толькі хто не згледзеў»... Канцэнтрацыя ў адным творы слоў з такой выразнай афарбоўкай не можа не стаць чытача, аднак для героя, ад імя якога вядзецца апавяданне, гэта вельмі неабходна і нават цалкам натуральна.

Аўтар не пакідае чытача ў лабірынтах гісторыі і заўсёды дае зразумець, пра які час ідзе гаворка: ці то НЭП, ці калектывізацыя, ці Вялікая Айчынная... У гэксце закрутаны падзеі, якія адбываліся на працягу лёду не цэлага стагоддзя. Паступова паэт прадстаўляе чытачу галоўнага героя, якога зрэдку называе па імені — Яўхім, часцей абазначае як бацьку, бацю і лёдзь не аднойчы як тату. Лёс гэтага чалавека спраўды цікавы, аднак тых, хто знаёмы з самымі папулярнымі творами, напрыклад, Васіля Быкава ці Івана Шамякіна, ён не здзівіць і тым больш не заінтрыгуе. Не расчуляць і нешматлікія радкі пра каханне — перашкаджаюць даволі збітыя вобразы, напрыклад:

Два сэрцы, нібы галубы,
Насустрач паляцелі разам,
Не заўважаючы жалбы
Ваеннага ліхога часу.

У рэчышчы бравата стылю апавядання вылучаюцца апошнія старонкі пасляваеннай гісторыі галоўнага персанажа, дзе згадваюцца яго пачуцці пасля сямігадовага знаходжання ў бараках ГУЛАГа («Было не рэдкасцю, калі // Злоць спаняняў сваю на маці», «З прыходам бацькі ўсё сям'я // Жыла напружана штодзённа»). І зусім непатрэбнымі, лішнімі, хоць і вартымі асобнай увагі, падаюцца ў зборніку апошнія — больш асабістыя — вершы «Шасцідзясятая», «На вуліцы Садовай» і ў пэўнай ступені «Жоўты лівень». Завяршаецца зборнік «Жорны лёсу» вершам пад назвай «Пакаянне», дзе змешчаны вынік усіх намаганняў. І найперш гучыць шкадаванне аб тым, што не ўдаецца

часта хадзіць у царкву і ставіць свечкі — рэлігійны матыў у гэксце вельмі моцны. Увогуле ж, апошнія радкі былі прадказальнымі:

Бязлітасны дваццаты век
У жорнах лёсу труціць бацю,
А ён — спраўдны чалавек,
Ніколі годнасці не траціў.

Не зусім зразумелы выбар Уладзіміра Цануніна на карысць зборніка вершаў. Калі ён хацеў падрабязнага апавядання, то яно ўсё адно не атрымалася: засталіся белыя плямы, якія не тое каб істотна сапсавалі сюжэтную лінію, аднак і дакладнасці не паспрыялі (тут можна назваць асабліваці паступлення героя на рабфак, жыццё ў акупаванай вёсцы, стасункі бацькоў і дзядзё старэйшых пакаленняў). Да таго ж многія творы нельга назваць самастойнымі: у адрыве ад іншых яны незразумелыя і не будуць успрымацца чытачом. Спраба паэмы магла б атрымацца больш удалай. Аднак і тут паўстае пытанне: ці магчыма на цалкам, як падаецца, дакументальнай аснове напісаць добры мастацкі твор, тым больш паэтычны? Ці можна ў гэтым выпадку пазбегнуць прыхарашванняў і прытрымлівацца дакладнасці, асабліва што тычыцца падзей, сведкам якіх аўтар быць не мог? І якая карысць літаратуры ад зборнікаў, дзе з дапамогай рыфмы ствараецца, па сутнасці, кароткая біяграфія аднаго з мільянаў?

Разважанні і паспешных высноў можа быць колькі заўгодна, але, натуральна, канкрэтных адказаў тут няма і хутчэй за ўсё не будзе — значэнне мае толькі талент. Аднак няхай кожны, хто выбірае свой шлях у гэтым кірунку, не забывае, што заўсёды знойдзецца не толькі прыхільнік, але і апанент.

Яўгенія ШЫЦЬКА

І ўсміхніся нашчадкам на памяць

Ёсць такі выраз — геній месца. Для Стаўбоўшчыны Гэта цэлая плеяда пісьменнікаў-коласаўцаў. Адзін з іх — Мікола Маляўка, сёлетні 80-гадовы юбіляр. Паэт, перакладчык. Шмат гадоў шчыруе ён на ніве прыгожага пісьменства, цяпер большасць часу праводзіць у родных мясцінах — вёсцы Мікалаеўшчына — далей «ад тлуму-мітусні, ад вечных сварак і сутычак».

Біяграфія яго падобна да біяграфій равеснікаў. Настаўнічаў, працаваў рэдактарам у раёнцы, пасля на радыё і тэлебачанні. Трыццаць гадоў аддаў часопісу «Вясёлка». У гэты ж час пачаў пісаць і для дзяцей.

Рашэнне быць пісьменнікам саспела вельмі рана. Настаўніца рускай мовы і літаратуры з павагай ставілася да спроб пара сваіх птушанят. Менавіта з яе лёгкай рукі ў 1957 годзе з'явілася першая публікацыя ў газеце «Чырвоная змена». Ёсць яшчэ адзін цікавы факт з біяграфіі пісьменніка. У пасляваенныя гады яго маці пашкадавала бабу-бежанку і дала ёй прытулак. Грышпа Громава — так звалі таленавітую рускую жанчыну, цудоўную апавядальніцу. Пошукі сваякоў расцягнуліся на доўгія сем гадоў. І гэты час, ужо не чужая, яна дапамагала глядзець дзяцей. Так на жыццёвым шляху хлопчыка з'явіўся яркі талент, носьбіт народнай мудрасці.

«Шукаў сябе сярод людзей», — арыкатка і ёмка скажа Мікола Александрвіч пра два гады працы ў Карэліі на лесанарыхтоўках. Вучоба на філфаку БДУ назаўсёды звязала яго творчым сяброўствам з пісьменнікамі і журналістамі, у будучыні вядомымі і ўшанаванымі. А ў студэнцкія гады гэта былі проста харошыя хлопцы: Міхась Вышыньскі, Алесь Масарэнка, Хведар Чэрыя, Леанід Дайнека, Валянцін Мыслівец, Юзек Скурко, Юрась Свірка. Адзін пакой у інтэрнаце дзяліў Мікола Маляўка са студэнтам вячэрняга аддзялення Міколам Чарняўскім, а пасля вяснаўскага гадоў яны правялі разам на «Вясёлкаўскай» арбіце. З усмешкай прыгадвае «Запарожскую сеч» — пакой на першым паверсе інтэрната на вуліцы Святрдова. Цяперашняму пакаленню цяжка ўявіць, як маглі кватаравацца дванаццаць чалавек на прыкладнай такой жа колькасці квадратаў. Але тады нармальна ўспрымалі вахту праз ноч на падлозе каля ложка.

Прозвішчы многіх аднакурснікаў з'яўляліся ў друку, і неаднойчы. А ў Міколы Маляўкі пасля школьнага дэбюту публікацыя з'явілася толькі на другім курсе. Не абышлося без кур'ёзаў. Даслаў падборку ў часопіс «Маладосць» і з цягам часу забыўся пра яе. Успомніў толькі праз год, калі ў інтэрнаце яго чакаў незадаволены фотакарэспандэнт. Госць зрабіў вымову збятэжанаму юнаку за тое, што без фота вершы пераідаваліся з нумара ў нумар. Такая значная падзея ў літаратурным жыцці, безумоўна, надала смеласці пачаткоўцу. І ўжо на пятым курсе была падрыхтавана да друку першая кніга. А пасля

з невялікім праемежкам пацягнуліся чародкі чарговых.

Паэтычнае сталенне Міколы Маляўкі ішло поруч з духоўным сталеннем яго асобы. У больш позняй творчасці заўважны адыход ад лірычна-рамантычнага настрою. Засяроджанасць на болі грамадства — позірк ужо з вышнімі птушынага палёту паэта-грамадзяніна. Звяртаўся да актуальнай на той час тэмы халоднай вайны. Называў век дваццаты «векам імклівых ракет». А ў дні сённяшня перасцерага ад бяды найгоршай — абязлічанага існавання цэлага народа.

У верхах «Сцягі рэвалюцыі», «Дзякуй за працу» кідаецца ў вочы плакатнасць, пафаснасць. Сучасны малады аматар паэзіі адразу паставіць кляймо: маўляў, саўкавая прапаганда. Але не трэба рабіць паспешлівыя высновы: гэта вершы-маркеры грамадскага запиту, які пісьменнікі выконвалі шчыра і сумленна. І гэтак жа шчыра ганарыліся першынствам магучай Радзімы ў касманавіцтве, тэмпамі будоўлі, дасягненнямі ў навуцы і тэхніцы. У паэтычнай пераклічцы згадваюцца легендарныя радкі пра камсамол Яраслава Смелякова, дзе з дакументальнай адкрытасцю перадаецца той непаўторны час.

Тэма перабудовы, з яе разбуральнымі падзеямі, кампазіцыйнай і сэнсава знітоўвае зборнік «Ручнічок на крыжы». Паэт буйнымі мазкамі малюе час. І так жа маштабна — зраду эліт, яе пераход да неўласцівай славянскай душы манетарызату. Ён знайшоў у сабе мужнасць сказаць, што менавіта падмена каштоўнасці і прывяла вялікую краіну да духоўнага заняпаду. Праз дэталі сцэн, дзе бясцяць мацярынства, а народу-пераможцу раздаюць

Паэтычнае сталенне Міколы Маляўкі ішло поруч з духоўным сталеннем яго асобы. У больш позняй творчасці заўважны адыход ад лірычна-рамантычнага настрою. Засяроджанасць на болі грамадства — позірк ужо з вышнімі птушынага палёту паэта-грамадзяніна. Звяртаўся да актуальнай на той час тэмы халоднай вайны. Называў век дваццаты «векам імклівых ракет». А ў дні сённяшня перасцерага ад бяды найгоршай — абязлічанага існавання цэлага народа.

міласціну-гуманітарку, паўстаюць наступствы безыдэйнага і дэмаралізаванага часу. І яны, відавочна, цяжэйшыя за ваенныя

Фота Кастуся Дробава.

Мікола Маляўка на прэзентацыі сваёй кнігі, 2018 г.

страты. У кнізе ўсё: і асабістае, і людское — складаецца ў адно вялікае гора — страгу маці, «смутак Чарнобыля», заняпад вёскі.

У творчасці Міколы Маляўкі тэма вайны займае асаблівае месца. Па прызнанні аўтара: «Напісанае пра вайну — усё мае, жывое. Не вычтанае з кніг, не рэфлексія на кінастужкі ці карціны... Гэта пераасэнсаванне падзей праз расказы бацькі, аднавяскоўцаў, сваё дзяцтва. Найбольш натуральна мне ўдалося перадаць жахі тых часоў у баладах, дзе вайна, як жывая, з болем і пацучыямі».

Паэтычныя разважанні яго не ідуць у разрыўе з зямнымі справамі і ўчынкамі. Магчыма, таму і вобразы маці, вёскі, жанчыны, аднавяскоўцаў натуральныя, не крыклівыя. Ціхі і светлы вобраз матулі Радзімы параўноўвае з ціхай Радзімай Мікалаеўскага.

*Мама мая ціхая
Ведала адно:
Цэлы дзень круцілася,
Як верацяно.*

У вершы «Будзе ранняя зіма» ў шэрагу бытавых клопатаў адным радком, нібыта незнарок, паэт прызначае ў самым галоўным — што першы клопат у маці не пра цела, а пра душу, якая застаецца зімаваць у роднай хаце. Вершы ў шчырасці сына, што з адыходам самага блізкага чалавека «вёска знямела» і ўжо «не смеяцца». Вобраз хаты на пяць акон па-чалавечы блізка кожнаму. У аўтара гэта метафара зямнога шчасця і сямейнага дабрабыту. Хата-ўдава мае рысы, уласцівыя жывому чалавеку. Яна марнее, пакутуе ад няўпэўненасці за свой далейшы лёс.

І як супрацьпастаўленне адушаўлёным жаночым вобразам хаты з гаваркімі аканічымі-вачыма, ціхай і руплівай маці, цнатлівай дзяўчыны, паэт кладзе на шал «сумны сімвал нашага жыцця» — абыякавую да ўсяго мадонно-проску ў падземным пераходзе. Атаясамлівае яго са склепам, а пасля і з тым светам. Без надрыўных эмоцый, як дакумент, паэт прадыяўляе чытацкай грамадскай істоту з вачамі, дзе «ні слёз няма, [...] ні смутку», «дзіце, якое

не плача», каробку з-пад абутку для «зайчыкаў».

І наадварот: на высокіх эмацыянальных нотах Мікола Маляўка падае Дом састарэлых, «дзе канца няма трывогам», у якім пасля сну-забыцця плача палянянка-маці, ад разумення, «што дачка — жыве, а быццам мёртва».

А вось зусім іншы вобраз мадонны ў вершы «Капае бульбу маладая» — зямны, жывы, рухавы, з палаючымі шчокамі. У апошніх радках паэт, здаецца, набліжае халодны Сусвет да зразумелай зямной існасці, калі параўноўвае Млечны Шлях з урадлівым ураджаем бульбы на агародзе. А пасля і бласлаўляе, прадракаючы росквіт і дабрабыт.

Цікава і выразна праз канву творчага палатна выбіваюцца вобразы грому і бліскавіцы. Яны нібыта мужнеюць і сталеюць разам з паэтам. Паэт-юнак у вершы «Чаму я люблю навальніцы» расправядае хвалеючую гісторыю маладых жаданняў і пацучыяў. «Вераб'іная ноч» па энергічнай напружанасці ў мастацкім адлюстраванні не саступае «Дзвягату валу» Івана Айвазоўскага, а па гукавой выразнасці можа параўнацца хіба што з «Танцам з шаблямі» Арама Хачатуряна. А ў вершы «Чакаю адказу» амаль 50-гадовага мужчына-паэт ужо стрымлівае знешнія выявы, прыцішвае іх смуткам нераздаленага пацучыя — пры яркім святле бліскавіц каханая чытае радкі дажджу. У зборніку «Ручнічок на крыжы» гром у родных мясцінах прыручаны, свой, «пад воблакам чаромхі». Ён не пярэ, што «б'е капытамі», а гром, які «здаецца музыкой чароўнай».

Больш падрабязна звернемся да сродкаў выразнасці, якімі карыстаецца паэт. Разам разгледзім і фонасемантычны складшы. Для прыкладу возьмем верш «Мікалаеўшчына без мамы»:

*Матчына хата — пустая.
Раніцай тут не світае:
Скрозь у кожным закутку
Цёмна ад гора і смутку.*

*Плача расою,
Травой зарастае
Сцежка раней
Ад пяску залата.
Сцежка — да студні,
Сцежка — да кравы,*

*Сцежка назад,
Да матчынай браны.*

*Вёска знямела, здаецца,
Вёска мая не смеяцца,
Тая нібы і не тая —
Матчына хата пустая.*

Першае, на што звяртаеш увагу — гэта пульсаванне рытму. Ён падобны на сардэчны грукат у цяжкім эмацыянальным становішчы. А напрыканцы аповеды сітуацыя паказана роўнымі памерам, без збойў і скачкоў. Строфіка другога слупка нібыта перадае думкі ўголас. Інтанацыйнымі паўзмаўткімі тэкст набліжаецца да размоўнага стылю. Дарэчы, віртуознае ўменне разбіваць страфу з'яўляецца асабліва вясцо аўтарскага стылю Міколы Маляўкі.

Як увасабленне вялікага смутку выдзелены паўтарами сведкі зямнога жыцця — «сцежка» і «вёска». Закальцаванасць верша таксама невыпадковая. «Матчына хата пустая» — гэта асабісты знак бяды, а ў кампазіцыйнай пабудове не толькі пункт адліку, але і знак бяспонцы.

Звернемся да гукавой афарбоўкі твора. Першы радок (чытай і апошні) — гэта жывая рана на сэрцы сына. Натуральна, што тры націскныя «а» і адкрытая пунсовая «я» надаюць радку яркі чырвоны колер, колер крыві. Далей малюнак набывае іншыя адценні: у ружовую раніцу дабаўляюцца пырскае цёмна-ліловага смутку. У другім слупку бела-жоўтае мігаценне змяняецца зялёным колерам. Студня адцяняецца сінію. І зноў вяртанне праз успамін матчынай браны да шчымлівага болю. Толькі цяпер радок мае колер разварушанай па-жывому раны — карычнева-ржавы.

Апошняе чатырохрадкоўе пачынаецца аповедом пра вёску і мае прыглушаны пасочны колер. Для паэта гэтае месца амаль сакральнае, бо там назаўсёды застаюцца мацярынскія сцежкі. І цікавая рымка ў бок высокага паэтычнага майстэрства Міколы Маляўкі: калі б слова «мая» было заменена на больш «гладкае» на першы погляд «цяпер», то адбыўся б выбух ненатуральнага таксічнага салатавага.

Напрыканцы аповеды законы сінестэзіі зноў маюць вобраз разварушанай раны, якая ніколі не зажыве. Робім выснову: гукавы аналіз лексем адпавядае псіхафізіялагічнаму ўспрыманню. А калі прасціць, аналіз верша — яркае пацярджэнне выразу «паэт ад сэрца, а не ад розуму».

Пра што піша цяпер, якія пытанні ставіць, якія задачы вырашае, заняўшы месца на покуце пад іконай, калі «строгай адказнасці болей за кожную справу і слова»? Безумоўна, паэт прыішоў з часоў, якія зрабіліся ўжо гісторыяй, але і сёння кожны ўдумлівы чытач знайдзе ў яго нешта сваё. Нехта за мілагучным гучаннем роднага слова ўбачыць тонкага лірыка з «сонечнай душой», а нехта зірне глыбей — і ўбачыць аднасць лёсаў... Паэта і яго Радзімы.

Іна ФРАЛОВА

Віктар КУЦ

Кастры на мяжы

За прывідным іччасцем
скрозь слёзы і стогн
Ідуць эмігранты на польскі кардон.
Малыя, старыя,
мужчыны, жанкі —
Бясконца плынь чалавечай ракі.
Драпежна кружляе над ёй верталёт.
Якую здабычу шукае пілот?
Афганец, сірыец,
лівіец і курд
Пра свой у Еўропе пытаюцца кут.
Да межы далёкіх іх гоніць вайна.

На літасць людскую надзея адна.
Ды ў польскага пана адзіны адказ:
Гранаты пад ногі,
пад рэбры абцас.
Паўзе вадамётнаў аранжавы шквал,
Струменем збіваючы з ног напавал.
На тварах застуджаных —
крыўды надрыў.
Цяпло падарыце знямоглым, кастры!
Надзею ім дайце хоць раз у жыцці
Дарогу за іччасцем назад не прайсці.

Дзікая ягада

Бязрозак ішраг белаю сцяной
Акрэсліў гаспадарскія падворкі.
Галінамі заплёўшыся з сасной,
Узлез дубок на самую галёрку.
Я выйшаў да гародаў, дзе лазняк
Пасунуў гаспадарскія прысады,
І сам аслупянеў, нібы дзівак:
Прагал палаў клубнічным зарападам!
Мігцелі ўсюль чырвоныя агні
Па затравелай ягаднай паляне,
Нібыта з нетраў матухны-зямлі
Жыццёвы сок па кропельцы крываюць.
Здавалася — каму іх тут расціць?
Даўно аціхла вёска на пагосце.
Жывых дзве хаты. Толькі конік спіць,
Падклаўшы пад ішкаку клубнічны хвосцік.

Былыя градкі дзёрнам зараслі,
Хмызняк сцяжыны палынае прагна.
А пацаны тут лазілі калісь,
Расквецішы кішэні сокам ягад.
Ды час заўжды парадак навядзе:
Даўно нябожчык гаспадар
тых «сотак»,
А ягада — за годам год расце,
Хаця й здзічэла пад крылом асота.
Рассунеш травы ў пошуках дароў —
Бы ў скарбніцу рубінаў здолеў трапіць.
Паляна гэта між лясных дуброў
Салодкім пачастункам птушак
вабіць...

І зноўку памяць адшукала боль,
Што недзе ў падсвядомасці хаваўся.
Прабач, мой кут,
наплакацца дазволь,
Што ты на нас дарэмна спадзяваўся...
Я кусцік прыпадняў,
нібыта крыж,
Абвіты шчыльна жорсткай павіліцай.
...А смак у дзікай ягады такі ж,
Што ў тых, з маленства,
не сваіх клубніцаў.

Рось

Падсохлае ў пракосах лета
Шчэ траў нектарам патыхала.
І заблукалы недзе ветрык
Струмені пах лугоў трывалы,

Цішком нашэптваючы словы,
Што з даўніх дзён былі ратункам.
І той струменьчык выпадковы
Тваім здаваўся пацалункам.
На борт узяўшы успаміны,
Я плыў па Росі ў чоўне грузным.
Дзяўчат гамонка, пах язіну
І твае вусны, толькі вусны...
Што, як паветра над лугамі,
Дзівосным хмелілі бальзамам.
Плылі аблокі пад нагамі,
І ты была прыгожай самай.

Самота пракрэсліла
шыбы квадрат
Халоднаю кропелькай неба.
Чамусьці занудзіла сэрца няўлад,
Збуджаючы боль непатрэбны.
Я зорку спытаў,
што гарыць нада мною:
«Плятуцца кім злыя паклёны?» —
Я веруў заўсёды жанчыне адной,
Душы ёй даверыўшы клопат.
Ды зорка маўчала,
бы ў нейкай журбе,
І ноч саступала світанню...
Калі б разабраўся хоць трохі ў сабе,
Знайшоў бы адказ на пытанне.
Пераклад з рускай
Андрэя ЦЯЎЛОЎСКАГА

Змітрок МАРОЗАЎ

Запавет Міколы Мятліцкага

Жыцця не скончана дарога,
Хоць я зрабіў апошні крок...
Дык не судзі, наступнік, строга,
Мноі не завершаны радок.

Век чалавечы хуткацечны,
Паўночкі радасці і слёз.
Не дапісаў?... Дапіша вечнасць
Пярэнкай з воблачных нябёс.

У вянок маёй
незабытай Тацяны

Жыццё каханне нам падаравала,
Якое не пражыць, не перадаць...
Ты мне радкі жыцця надыхтавала,
Якіх да скону не перапісаць.

І бачу я, бы ў летаргічным сне,
Як незваротна адплывае ў вечнасць
Душа, што ахвяравала мне
Каханне, прыгажосць сваю і вернасць.

Цябе гукаю, даўнюю, адну,
Хоць разумею: лёс не перайначу —
Вяснову цябе я не вярну
Ні пакаяннем, ні бязмоўным плачам.

Як мы з табой жыццё любілі,
Як зрэнку вока, бераглі!
Дзён і гадзін мы не лічылі,
Кахалі, верылі. Жылі.
Але хваробы жорсткай замець
Забрала чысты вобраз твой...
Начамі ў сэрцы б'ецца памяць,
Як птушка ў клетцы залатой.

Маё каханне ты з сабой забрала,
На развітанне слоўца не сказала...
Калі спытаюць: «А яна кахала?»
Скажу: «Кахала. Як яна кахала!»

Жыццё з табой без развітання
Здаецца сном,
І не суцешыць апраўданне:
«Усе намром...»
Няўжо не убачымся ніколі?..
І толькі ў сне
Прыходзіш неспазнаным болям
Ты да мяне.

Пайшла ты ў лепшы свет адна.
Што мне, жывому, засталася?
Жыцця адплаканая вясень...
І незагойная віна.

Я не сказаў табе: «Бывай»,
Бо не ханіла сіл...
Як плакаў твой самотны май,
Як вецер галасіў!

...Асенні дожджык у акне
Ад раніцы імжыць.

Жыццё спынілася. Ды мне
Хтось ішэпча: «Трэба жыць».

Квітнее сад маёвы
Без цябе.
Красе жыва ў полі
Без цябе.
Шапоча дождж асенні
Без цябе.
Свой чорны год гадую
Без цябе...
Я зберагу жывую
У душы цябе.

Я чую шэпт плячотны твой
Пад нашымі вярбінамі:
— Як ты жывеш, каханы мой?
— Жыву ўспамінамі.

Не трэба суцяшэння, спачування.
І ішкадавання слёзнага не трэба.
Праўдзівей слоў жалобнае маўчанне.
Жывое фота. Чарка з лустай хлеба.

Я пайду ў краіну Адзіноты,
Дзе пануюць згода і спакой.
І твае трывогі і турботы
Забяру, любоў мая, з сабой.
Забяру з сабою я ўспаміны,
Як любілі, верылі, жылі...
І твой вобраз сонечны, адзіны,
Што мяне трымае на зямлі.

Яна кахала.
Калыхала.
І спявала.
І плакала.
Па мёртвых
І жывых...
У лепшы свет пайшла.

Няўжо Яе не стала?
Хто я на гэтым свеце без Яе?

Працята сэрца навільёт
Цвіком раптоўнай страты.
Жыцця завершаны палёт.
Нібы Хрыстос распяты,
Гляджу з Галгофскага крыжа
На змрочныя нябёсы...
Ці бачыць родная душа
Мой погляд безгалосы?

Ноччу вейнай, доўгай і бяссоннай
Чую, як у летаргічным сне,
З далечы таемнай і бяздоннай
Голас...
Родны голас ува мне
Песняю забытай ажывае
З музыкаю сэрца ва ўнісон,
І пад ранне ціха адлятае,
Як завейны несаснёны сон.

Лістападаўская элегія

Самотнай восні пара.
Лісток дубовы адлятае
На згубу снежаньскім вятрам...
І хтось нябачны адрывае
Апошні ліст календара
Майго жыцця...

Пакаянне

За ўсё, што калісьці я ведаў,
А потым згубіў ці забыў,
За ўсё свае страты і беды
Я днямі жыцця заплаціў.
І сэрца на сіберы стыне.
Рагоча наўкол вараннэ...
Сярод чалавечай пустынні
Гучыць пакаянне маё.

Ганна
НАВАСЕЛЬЦАВА

Дзіўлюся моцна, вачэй не зводзячы з цябе, прыгожая шкодніца. Смяешся звонка, бжыш лёгка, кола залатое перад сабою гонячы. Котку маленькую, вабную, увішную, на цябе нечым падобную, за вусы пацягнула. З тых, хто побач з табою, жартуеш... Усё табе весела, усюды табе прывольна. Пацкі, хованкі, забаўлянікі. А мне вызірквай з-за зялёнай балотнай купіны ды зайздросці... Зялёнай-зялёнай зайздросці!

Сам сябе супакойваю, тулячыся ў густым аеры, што няма чаго дзівіцца з каралеўнай дачкі. Сукенкі прыгожыя. Пярсцёнкі залатыя. Дні бесклапотныя, бестурботныя, ды ўсё не тыя... Крум-крум! Трэба дзівіцца, калі чалавек шчаслівы. А яна шчаслівая? Насмяялася ўволю і танчыць ужо, ледзьве зямлі дакрапаючыся... А тыя, хто побач, з яе прыгожага тварыку не нацешацца. А зграбнай постаці! А дабрны нечуванай...

Дык шчаслівая? Чарадзейнае слова прашапчу, каб тваё ўлюбёнае залатое кола ад цябе як хутчэй пабегла, далёка ў балота закацілася. Знікла з вачэй. Згубілася. Ведаю, што з такой вялікай ласкі... не, найвялікшай страты заплачаш ты ўголас!!!

А як жа сярдзіта? Авоі! І камянямі шпурляешся... Хавайся, хто можа! Злуешся, крычыш, каб дарогае твайму сэрцу кола як хутчэй адшукалі, прынеслі, вярнулі. Знайшлі-здабылі! Разбегліся ад цябе ўсе, а такой прыгожай, а такой зграбнай. Пра дабрны ці ўспомнілі толькі... Кола залатое, гульнёвае, шукаюць старанна, але ж не знойдуць, не... Я чарадзейна моцна, а так сабе! Не быў бы зялёным Жабінам...

Я ў балоце жыву, з багнаю чорнай ваджусы, бруду не гаджусы, цяжкіх спраў не боюся. Каралевічам прыгожым абярнуся, побач з табою нечакана з'яўляюся. І адразу пачну бурчэць незадаволенна:

— Што з поля чыстага, прывольнага, уквечанага, у балота маё цёмнае ўцякла? Чаго на людзей злуеш, па багне ганяеш? Таго, чаго не згубіла, шукаеш?

— Прэч пайшоў!
— Не пайду!

— А каб ты ўтапіўся, зялёны, брыдкі! — пажадала мне, ледзьве глянуўшы.

Бач, мае зялёныя вочы не ўпадабала. А і валасы... Мог бы якімі іншымі зрабіць, але ж люблю ўсё-ўсё зялёнае. Дык цябе не спытаў, таму і брыдкі? А ты на сваю бялякую сукенку паглядзі!

Нямашака ні вятрыскі, ні шлохаў. Толькі з нечага раптоўна шуганула балотная гразь, у сукенку моцна ўтапілася, а тая аж да пяціў... А я тут пры чым? Няма чаго на мяне глядзець, гэта не я пакрыўдзіў злосна тваю сукенку!

Але ж так шумліва ў маім балоце ніколі не было. Не! Цяжка ўспомніць, калі б гэта тупат, лямант і грозьба пабудзілі ціхага аржавенніка. Брыдкага балотнага тванніка, які спіць-спачывае ў саменькіх нетрах. Не люблю яго. Нязграбны, ляны, абьякавы... Заўсёды галодны. Вось таму ўжо і цягне да цябе, каралеўна, гнілыя сукаватыя рукі.

Па выжарыне маруднымі крокамі п'ялохаецца на ўзболотак. Ад радасці ўвесь дрыжыць-трэсцэца. Можа, яно і добра, калі стане на адну каралеўну меней... Хоць будзе мне цішыня, ды і не толькі мне. Але што зробіш, заступаю яму шлях.

Жабін і каралеўна

(Ня)казка

— Прыга-га-гажосць! — булькае бяззубым ротам.

— Бач, як добра табе! — кажу і я каралеўне. — Вось жа той, хто багну ржавіць, бурбалкі пускае, цябе ўпадабаў.

Названая прыгажосцю сарамліва змоўчыла. Нават чамусьці збялела. Вось што робіць трапяткое, шчырае прызнанне! Я ўпершыню з павагай паглядзеў на аржавенніка.

— Прыга-га-гажосць! — няк не мог суняцца той. — Я цябе з'ем!

Каралеўна самлела, пахіліўшыся на зямлю акурат пад лазовым кустом. Глянуў на яе, сцішную, і зноў на аржавенніка, а пасля засумняваўся.

— Не! — сказаў аржавенніку, быццам пра нешта здагадаўшыся. — Не з'яси!

— Чаму гэта не з'ем? — аж здзівіўся той.

— Атруціцца... — прадказаў яму коратка і праўдзіва. — Крыклівым, бегатлівым зробішся!

— Га-га-га! — зайшоўся поўны пыхі аржавеннік. — Не паховай дарэмна мяне, малодшы! Усё роўна цябе не боюся!

— Але што мне да таго, — прызнаюся як быццам праўдзіва. — Бегай за колама залатым, спявай і танчы цалоткі дзень! Во будзе пацеха!

Аржавеннік папярхнуўся са спуду. Відань, паверыў у маю шчырасць. Ды і як было не паверыць у такі чароўны свет:

— Скачаш ты ў след за колама, лёгка, нібы вавёрка! Сукенка на табе бялюткая!

Стваральнік балотных бурбалак жахліва вохнуў, ці тое за вавёрка, ці тое за сукенку.

— Што ж ты, можа, за вавёркаку пакрыўдзіўся? Дык яна ж рыжая! А ты балотную твань заўжды ржавіў. Ці ж гэта не адное?

Валадар глыбокіх балотных нетраў глыбока пакрыўджана булькнуў. Відань, яркі рыжы колер ён усё ж не шанаваў.

А каралеўская дачка між тым заварушылася, пацягнулася, прачнулася. Устала з-пад лавога куста ды аглядаецца вакол. Пыталына, назіральна, шукальна... І чаго шукае? Мабыць тое, чаго не згубіла! Казаў жа ёй даўно ўжо!

— А каб вы абодва ўтапіліся ў балоце, брыдкі! — як і раней, ледзьве гляннула.

— Гэта, — кажу, — ты дарэмна! Вось ён, — паказаву на аржавенніка, — аніколі не зможа ўтапіцца, нават калі і моцна таго зачоча.

— Я і ёсць багна, — шаноўна прабулькаў той.

— А ты? — спытала ў мяне з надзей.

— Які клопат! Які кло-кло-клопат... Кі-кі-кі, — услед за багняным бурбалачнікам авзалася маё балота.

— А я, мабыць, мог бы, — адказаў не надта каб упэўнена. — Проста аніколі таго не спрабаваў зрабіць...

— Па купінах зялёных лёгка скакаў! — кпліва азваўся не хто іншы, як аржавеннік. Відань, хацеў адхмосціцца за чароўны свет, у які мог бы патрапіць з маёй ласкі.

— Няхай сабе, — надзіва лёгка пагадзілася каралеўна. — Слухай ты, жабячын хлопчык, як па купінах лёгка скакаў, то балота гэтае бруднае добра ведаеш! Як балота добра ведаеш, значыць, кола маё залатое знойдзеш! Ідзі і шукай! А то слугі мае гультаватыя некуды запрапорыліся, і не слыху ад іх не дыху...

— Маё балота зусім не бруднае! — нават крыху пакрыўдзіўся гэтым разам я, Жабін.

— Бруднае! Бруднае-бруднае! Глядзі, як толькі сюды паткнулася, што стала з маёй найлепшай сукенкай!

Я паглядзеў на аржавенніка. Аржавеннік весела зіркнуў на мяне. А на сукенку чарадзейным чынам — невядома адкуль — выплюхнулася яшчэ добра балотнай гразі.

— Гляджу ўважліва-ўважліва, — мовіў да каралеўны, — розніцы не бачу аніякай!

Лямант ушчыніўся страшэнны. Паляцелі долу дробныя лісточкі з нізенькіх чэзлых асінак. Закружыліся ў павольным карагодзе...

— Ох! — толькі і вымавіў аржавеннік. — Быццам сам балотны ўладар гневам сказаўся!

Ёсць такі. Звычайна б'ецца з Янам Прыгожым за сваю зямлю. І кажуць тады, быццам за Янам — і верасы, і палеткі, і сенацік. Шумлівыя лясы, радасныя вёскі з добрай песняй. А за балотным уладаром толькі дрыгва ды асінавае голле, ды яшчэ чорны сум... Да балотнага ўладара прыходзіць усе пераможаны людскія страты, а можа, і шукаюць у яго прытулку нявартыя людзі...

А дзейкаюць яшчэ, што самотныя асінікі — гэта пакінутыя ім каханьня, у якіх ён расчараваны. Няпраўда гэта!

Пераможаны ім людскія страты... Расчараваны ў свеце балотны ўладар, пайшоў назаўсёды ў свае балоты. Вось і кажа цяпер такая, са свету белага, добрага, людскага, загадвае мне і аржавенніку:

— Таго, хто кола залатое адшукае, пацалую... Хоць вы абодва брыдкія злыдні, і вочы б на вас не глядзелі, але цацку сваю ўлюбёную вярнуць хачу!

— Ці ж табе цацак мала? — пытаецца аржавеннік.

— Многа! — пагардліва зіркае на яго каралеўна. — Але кола залатое вярнуць хачу. Хачу і ўсё!

— Не буду я з табой цалавацца! — сумна адказвае той.

— Як гэта не будзеш? Такі брыдкі — і не будзеш?! Ды табе за шчасце, калі ты зірне прыхільна...

— Няхай за шчасце, а цалавацца з табой гаджуся!

— Вы паслухайце яго! Гадка гадзішся цалавацца са мною, такой прыгожай?!

— Прыго-го-гожай!

— Вось і я кажу! Самай прыгожай у свеце! А што для вас дваіх — то аж занадта!

— Ага, занадта! — згаджаецца аржавеннік. — Вось папалуюсь з табою ды ў жабу ператваруся! Вялікае шчасце!

— І няхай сабе ператворыцца. Мне ўсё роўна! — плюхнула па гразімі ножкай каралеўна. — Ды чула я ад сваёй бабулі-каралевы, што сам балотны ўладар ператварэцца ў жабу. Казала, яна ў маладосці яго бачыла. Мяч залаты вярнуў, а яна пацалавала яго з падзякі...

— Мяч пацалавала?

— Ды не мяч, дурында, а жабу. А тая жаба вазьмі ды ўстань балотным... Скарбы ёй абяцаў!

— Дурным быў, — згодна кажу. — Ці то дурным, ці то дурындам... На такую, як і ты, бабулю скарбы дарэмна збываць...

— Ага! — згодна заківаў вялізнай, з добры выварачэнне, галавою аржавеннік. — Вам толькі скарбы пакажы, умомант расцягнеце. То мяч залаты, то кола залатое!

— Я бабуля?! — абурлася каралеўна. — Ды вы на сябе паглядзіце! Ты, — тышнула ў аржавенніка, аж ён падаўся назад, — стары, як той бот, ды сівы, як балота.

Той устрывожана-падазрона скасіў вока, каб паглядзець на сваю галаву. Не змог таго. З такой няўдчы зазірнуў у цымяную лустрынку на балотнай роўнядзі. І супакойся, галава была. Мабыць, яна магла вылідаць сівай, калі б не красавала зусім лысай.

— А ты, — фыркнула на мяне раздражнёнай коткай, — зялёны. Зя-лэ-ны!

— Як маё балота! — патрапіў ёй падкацаць.

— Як тваё балота! — тупнула ўжо другой ножкай каралеўна і адварнула. — Самі з сабой і даўліцеся!

Я ступіў крок наасустрач аржавенніку. Вігальна ўскінуў рукі.

— А што мне за гэта будзе? — капрызліва запытаў той. — Што мне будзе за гарачы пацалунак?

— Зраблю цябе маладым, — паабяцаў яму. — Маладым нібы той боцік!

— А прыгожым? — не хацеў за мала цалавацца аржавеннік.

— І так абдызешся!

— Ну, тады я з табой цалавацца не буду! — скасавурыўся валадар бурбалак.

— Ну і не трэба! Гарачы пацалунак! Што з цябе ўзяць, гнілы ты балотны корч.

Але неўзабаве той, хто быў так неласкава названы, пацягнуў рукі ў мой бок. Не столькі вігальна, як прагавіта. Бач, порсткі ж які!

— А што мне будзе за пацалунак? — спытаў гэтым разам я ў яго.

— Зраблю цябе балотным уладаром! — паабяцаў мне шчодра.

Каралеўна зацікаўлена павярнула да нас. Нават злавач, здаецца, перастала. Прыгледзілася. Прыслухалася.

— Злым-злым? — не хацеў за мала цалавацца ўжо я. — Жахлівым-жахлівым?

— Гіч! Дурында! — памкнулася стукнуць мяне каралеўна, але як адхінуўся, то не патрапіла. — Прэч пайшоў!

— Зрабі мяне балотнай уладаркай! — як загадала аржавенніку. — А злой ды жахлівай я і сама стануся!

— Авоі! — спалохаўся той. — А навошта мне злая ды жахлівая ўладарка?

— Каб цябе, няўклёду такога, біць! Такого няўклёду нездагадлівага! — і паргзліва замахнулася.

Аржавеннік асцярожна зірнуў на мяне. Спытаў ціхенька, апаспліва:

— Дык будзем цалавацца ці як?! Балотным уладаром пацалаў!

— А каб жа цябе, гнілы балотны корч! Я ўжо даўно балотны ўладар!

— Ну як не, то і не! — прымірэнча прамовіў бурбалісты.

Каралеўна павярнула да мяне. Прыгледзілася. Прыслухалася. Аржавеннік зрабіў выгляд, што зараз патоне ў глыбокай балотнай багне.

— А пацалуўся са мною! — кінула ўладна. — Узраз у зялёную рапуху ператвару, каб раз і назаўжды!

— Навошта ж табе? — не зразумеў яе любові да жабінага аблічча.

— А сама балотнай уладаркай буду, як цябе са свету звяду! Не зялёнай, прыгожай!

— Дзякую! — прызнаўся і я. — Ужо лепей пацалуюся з гэтым...

Аржавеннік борзэнька патануў у балоце, кінуўшы на развітанне:

— А са мною нельга цалавацца! Я не прыгожы!

— І са мною нельга цалавацца! Я не прыгожы, зялёны... — з надзей сказаў каралеўне.

— Затое балотны...

— Гэта я тваё залатое кола злосна скараў!

— Затое...

— Смяяўся з цябе!
— Усё адно пацалую!
— Саму жабаў зялёнай зраблю! Раз і назаўжды!
— Не зробіш таго! Не зачаруеш! Ты слабы, ты мяккі...

— Зраблю! Зачарую!
— Не! Ідзі сюды!
— Вунь тваё залатое кола пакацілася! Завінула зазіўна, звонка. Не зусім жа я злы і жорсткі. Вярнуў скрадзенае...

— А няхай сабе коціцца! Яно мне ані колькі цяпер не трэба!
Нават боюся прыгата, што табе трэба. Уцякаю як дужы ў сваім жабыным абліччы. Далей, далей, далей у балота. Лячу. Скачу. А наўзгодна чуо:
— Знайду! Злаўлю! Пацалую! Ніколі чалавекам не станеш! Будзеш зялёнай жабай. Брыдкай-брыдкай! Брыдкі! Кай-кій-кій! Кі-кі! Кі-кі!!!

3 чужых дарог

У 1920-х гг. з маладой Краіны Саветаў актыўна пракладваліся межы маршруты з мэтай расказаць Еўропе і ўсяму свету пра поспехі новага сацыяльнага ўпарадкавання і нацыянальнага будаўніцтва. Адной з кропкаў на гэтых шляхах была Чэхаславацкая Рэспубліка, у якой пісьменніцкія дыпламатычныя місіі чакала крытычная ўвага з боку многіх партый, карэнных народаў і шматлікай эміграцыі з абшараў былой Расійскай імперыі. Палітычна ангажаваныя выданні, якія з сімпатый ставіліся да Савецкага Саюза, з ахвотай выдзялялі свае медыйныя плошчы для знаёмства з маладымі літаратурамі.

Газета «*Rudé právo*», афіцыйнае выданне камуністычнай партыі Чэхаславакіі, 28 верасня 1927 г. у рубрыцы «Культурны агляд» змясціла здымак з подпісам «Беларускія пісьменнікі ў Празе» і невялікім суправаджальным тэкстам: «Мінулы тыдзень знаходзіліся ў Празе выбітныя беларускія пісьменнікі. Наша фатаграфія прадстаўляе (злева направа): Янку Купалу, М. Зарэцкага, М. Чарота і Цішку Гартнага».

Не толькі назва кароткага допісу, але і выява беларускіх творцаў перайшла з газеты «*Rudé právo*» ў іншыя, ідэйна блізкія, выданні. Літаратурны часопіс «*Ктеш*» (1927, № 10), які рэдагаваў пісьменнік-камуніст Юліус Фучык, змясціў на сваіх старонках аб'ёмісты артыкул «Беларускія пісьменнікі ў Празе», у якім выказвалася наступнае назіранне: «Апошнім часам Прага стала ўлюбёным месцам візітаў пісьменнікаў з Савецкага Саюза. Да вайны, нягледзячы на трывалыя чэшска-рускія стасункі, рэдка хто з рускіх аўтараў па дарозе ў Еўропу наведваў Прагу. Цяпер, на наш погляд, кантакты ажыўліліся. У Празе пабывалі рускія пісьменнікі: Ілья Эрэнбург, Маякоўскі, Лідзія Сяйфуліна, Палонскі. Два гады таму прыязджала група ўкраінскіх пісьменнікаў на чале з Тычынам — найбуйнейшым паэтам сучаснай Украіны, а магчыма, і Расіі. А ў гэтым годзе мы пазнаёміліся з прадстаўнікамі маладой беларускай літаратуры».

Аўтар артыкула, літаратар і журналіст Ёзаф Гора (*Josef Hora*; 1891—1945), восенню 1925 г. пабываў у Краіне Саветаў. Спецыфіка творчых узаемаабменаў была для яго добра вядомай на асабістым вопыце. У сябе на радзіме Ё. Гора меў дзевяць сустрэч, датычныя ў асноўным выдавецкіх планаў, з У. Маякоўскім, Ц. Гартным, іншымі савецкімі аўтарамі.

Госці з Беларусі асабліва ўражвалі творчую супольнасць Чэхаславакіі: «Якая розніца паміж імі і заходнімі пісьменнікамі, якія прыязджаюць у Прагу! Простыя, яны амаль па-выскавому выступаюць, дзеці сялянскай краіны, якая паволі абуджаецца ад стагоддзў прыгнёту, у параўнанні з якім становішча чэхаў пад Габсбургамі было сапраўдным раем. З імі кроць дух маладога народа, і яны — маладыя, дзеці старой сялянскай краіны і маладой рэвалюцыі».

У адным абзацы Ёзаф Гора здолеў падзяліцца сваім маўленча-камунікатыўным досведам, выказаць крытычнае стаўленне да сучаснай пастаноўкі славянскага пытання і прадэманстраваць уласныя палітычныя сімпатый: «Вы гаворыце па-чэшску, яны па-беларуску: столькі агульных слоў і каранёў, за якую хвіліну — вы ўжо разумееце адзін аднаго. Аднак хто ў нас, ведаючы пра хвалёную славянскую агульнасць, што-небудзь ведае пра існаванне беларускай літаратуры? А хто ведаў бы пра яе, калі б не адбылася рэвалюцыя, якая вываліла яе, як і ўсё іншае прыгнечанае, і якая сваім магутным напорам дала гэтай літаратуры пачатак?»

Пра кожнага з чацвёркі беларускіх пісьменнікаў-візіцэраў каротка сказана ў біяграфічных звестках і агульных творчых характарыстыках. У дачыненні да прозы Міхася Зарэцкага — «наймалодшага з чатырохлітніка» — адзначана, сярод іншага, прыналежнасць да «Маладняка», а таксама тэматычны прырыгэт рэвалюцыйных змен, пластыка пісьма і эратычныя дамінанты ў адлюстраванні жыцця. «І ўсе гэтыя чатыры беларусы, самаму маладому з якіх 26 год, а найстарэйшаму 45, нясуць на сваіх абліччах энергічную пячатку жыцця, пройдзенага ў цяжкай барацьбе, насычанага няпэўнасцямі, але і поўнага веры», — падводзіць рысу Ёзаф Гора.

«Літаратурны дадатак да газеты «Савецкая Беларусь» 15 лютага 1928 г. апублікаваў тэкст «Новая беларуская літаратура» з наступным уводным тлумачэннем: «Пад гэтаю назваю ў нямецкай газеце Чэхіі — газеце, якая распаўсюджана галоўным чынам у дыпламатычных колах усяго свету, з'явіўся артыкул, пераклад з якога мы і змяшчам». Назва і выхадныя звесткі выдання прыведзены ніжэй: «*Prager Presse*», 17 снежня 1927 г. (№ 346).

Асноўная ўвага ў тэксце (гэта падмацавана і шрыфтавым рашэннем) сфаксуравана на імёнах Цішкі Гартнага, Янкі Купалы і Міхася Чарота. Гаворка пра Міхася Зарэцкага нязмушана ўлучана ў «гартнаўскі» блок: «Сокі цаліны» павінны былі б з'явіцца першым беларускім раманам. Гэты твор мае пры тым вельмі шырока накіданы

Янка Купала, Міхась Зарэцкі, Міхась Чарот, Цішка Гартны. Прага, 1927 г.

план і (наколькі можна судзіць на падставе першых дзювох частак) — добрую пабудову. Аднак ён застаецца няскончаным — і гонар напісання першага беларускага рамана выпаў на долю Міхася Зарэцкага («Сцежкі-дарожкі», якія з'яўляюцца кавалкамі ў часопісе «Польмя»).

Далей пра маладога пісьменніка — у некалькіх сказах: «Зарэцкі здабыў сабе і ў якасці наведніка пачэснае месца. Яго навалы: «Пад сонцам» (зборнік), «Голы звер» і «У віры жыцця» (новы зборнік выдадзены Дзяржаўным Выдавецтвам на 225 старонак) маюць толькі адну заганау: яны занадта моцна падкрэсліваюць мараль і таму парушаюць раўнавагу паміж мэтай і сродкамі».

Гэта не адзіная публікацыя, прысвечаная беларускай літаратуры, што з'явілася на старонках газеты «*Prager Presse*». Напрыклад, у нумары ад 11 кастрычніка 1929 г. быў змешчаны аглядны артыкул аб праграмных установах «Узвышша», іх рэалізацыі ў паэзіі, прозе, літаратурнай крытыцы і сатыры.

Абодва нямецкамоўныя артыкулы, закрнутыя намі, падпісаны крытанімам М. Н. (кірылічна транслітарацыя — М. Г.). Мяркуем, зыходныя тэксты могуць належаць яму Максіма Гарэцкага, аўтара «Гісторыі беларускай літаратуры», агляднай крытычнай працы «Маладняк» за пяць гадоў. 1923—1928».

У 1920-х гг. пісьменнікі замацоўвалі міжнародныя сувязі не толькі перакладчыцкай працай, але і непасрэдным поіскам рук — народнай дыпламатыяй, дзейнай ва ўсе часы. Сляды савецкіх пейзажніцкіх місій, рассяяныя ў перыёдыцы і архіўных зборах, вартыя пошуку, вывучэння і сучаснага асэнсавання.

Мікола ТРУС

Кастры далёкія, кастры блізкія

Многім падабаецца песня «Костры горят далекіе». Асабліва захапляюцца ёю аматары музыкі старэйшага пакалення. Ды хто не любіць яе, калі яна такая задушэўная, мілагучная. Нібы і звычайная, простая словы, але гэтка, што бяруць за душу.

*Костры горят далекіе,
Луна в реке купается,
А парень с милой девушкой
На лавочке прощается.*

*Глаза у парня ясные,
Как уолки горящие,
Быть может, не прекрасные,
Но, в общем, подходящие...*

Як часта бывае ў падобных сітуацыях, мала хто задумваецца аб аўтарстве яе. А ведаць не лішне, бо наўрад ці з'явілася б яна, калі б аўтар гэтай верша, пакладзенага на музыку, Іван Шамаў не служыў на Беларусі. На жаль, скончылася яна драматычна. Аднак нярэдка і такія выпадкі, калі няшчасце прымушае чалавека мабілізаваць у сабе тое, што раней не працялялася. Гэта якраз такі выпадак.

Іван Васільевіч хоць і любіў літаратуру, захапляўся паэзіяй, становіўца паэтам, тым больш паэтам-песеннікам, не збіраўся. Урадзенец сямлі Хлыстова (нарадзіўся 19 лютага 1918 года) Маршанскага павета, а гэта на той час была Тамбоўская губерня Расіі, ён скончыў бібліятэчны тэхнікум. Як лепшы выпускнік быў накіраваны ў Маскоўскі бібліятэчны інстытут.

Аднак ішчэ са школьных гадоў марыў быць лётчыкам. Таму ў 1940 годзе, на апошнім курсе, з інстытутам развітаўся і стаў курсантам авіяцыйнай школы. Сваё баявое хрышчэнне атрымаў летам сорак другога. Пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны служыў на ваенным

Іван Шамаў.

аэрадроме паблізу Шчучына. Адночы адбылося тое, пра што п'яецца ў вядомай песні — «не вешт полет». На вышыні 500 метраў у самалёта нечакана стаў рухавік, і крылатая машына ўпала на зямлю. Іван Шамаў цудам застаўся жывы, але з-за пералому пазваночніка быў паралізаваны. Два з паловай гады правёў у Ірэдзенскім вайсковым шпіталі, аднак на ногі так і не стаў.

Падчас лячэння ўратаванне знайшоў у паэзіі. Перачытваў Уладзіміра Маякоўскага, якім захапляўся яшчэ ў маленстве, чытаў іншых паэтаў. Пакрысе і сам узяўся за пяро, а ў 1949 годзе дачкаўся і сваіх першых публікацый. З паэзіяй не развітаўся і тады, калі з жонкай Наталіяй Фёдарэўнай нарэшце атрымаў невялікі, усюго дзевяць квадратных метраў, пакой у камунальнай кватэры пяціпавярхоўкі на Ізмайлаўскім бульвары ў Маскве. Цесна, канешне, затое і аднаму пабыць можна. Не тое, што ў шпіталі, дзе заўсёды людна. Калі ж адзін, то і вершы

лепш пішуцца. Адночы напісаў нават верш «Марш авіяцый».

У гэтым прызнаўся сябрам-лётчыкам, калі яны чарговы раз завіталі ў госці. Твор спадабаў ім, але... Ён і сам ведаў, што марш без музыкі — гэта ніякі і не марш. Ведаў і іншае: не ў яго становішчы самому шукаць каго-небудзь з кампазітараў, хто б зацікавіўся творам. «Знойдзем табе кампазітара», — паабяцалі яму сябры-лётчыкі. А на той час ужо вялікай вядомасцю карыстаўся песні Барыса Макаравуса. Што яго творы лірычныя, гэтаму яны не надалі асаблівай увагі.

Калі выйшлі на Барыса Андрэевіча і расказалі яму, хто такі Іван Шамаў, той згадзіўся пазнаёміцца з ім. Пра яго згоду паведамілі і Наталлі Фёдарэўне. З нецярпеннем чакалі яго прыезду. З'явіўся ён недзе гадзін у адзінаццаты вечара. Ніяк не мог знайсці неабходны дом, бо Ізмайлаўскі бульвар толькі забудоваўся, а тэлефона ў Шамавых не было.

Калі разгаварыліся, высветлілася, што Барыс Макаравусаў звычайна піша якую-небудзь мелодыю, а пасля шукае для яе верш. Адрозна стала відавочна, што «Марш авіяцый» яго не можа зацікавіць. Але з'явілася і спадзяванне, што сумесная песня ўсё ж можа з'явіцца.

— Напішыце што-небудзь пра каханне, — прапанаваў Барыс Андрэевіч.

— Паспрабую, — адказаў Іван Шамаў і дадаў: — Калі атрымаецца...

— А вы пастарайцеся.

Па словах Наталлі Фёдарэўны, муж «усломніў», як мы вырашылі паехаць у Валадарск на цягніку. Унеслі яго ў вагон, пасадзілі, і пехалі. Іван Васільевіч бачыў гэтыя мясціны з паветра, а цяпер, разбіты, бачыў усё з зямлі. Яму было вельмі цікава.

— Ты паглядзі, якая прырода. Клязьма! Такая прыгажосць!

А там месяц адлюстроўваўся ў вадзе і рыбакі сядзелі на беразе, рыбалілі. «Костры горят далекіе, луна в реке купается...».

Згадаўшы ўсё гэта, Іван Васільевіч узяўся за напісанне варыянтаў тэксту. Пазней дашліфоўваў, пасылаў Барысу Макаравусу. Пакуль не атрымаўся такі, які спадабаўся яму, бо добра гасавалі да гатовай мелодыі. Песня «Костры горят далекіе», прагучышы ўпершыню, па сутнасці, адрозна стала народнай. Палюбілася яна і спевакам. Сярод тых, хто яе выконваў, — Уладзімір Нячаў, Людміла Зыкіна, Волга Варанец і іншыя. Леанід Барткевіч, Марына Дзвятыва, Надзея Кадышава, Валерый Сёмін — гэта ўжо новае пакаленне, для каго «кастры далёкія» — таксама блізкія.

Не забываў Іван Шамаў і пра горад, які назаўсёды прапісаўся ў яго біяграфіі. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць верш «Прызжай, товарищ, в Щучин»: «Край наш толком не изучен, // Как же он богат! // Приезжай, товарищ, в Щучин, // Тихий город-сад. // Тополиная дорожка, // К городу ведет... // Вот и доми в три окошка, // Садик и огород. // Тонут улочки прямые // В зелени садов, // Яблонь ветви молодые // Гнутся от плодов. // Есть и речка, и плотина, // Старый парк зовёт. // Ну, и главная причина — // Добрый здесь народ. // Если думой ты изучен — // Где бы отдохнуть, // Приезжай, товарищ, в Щучин // Летом как-нибудь».

У Івана Шамава выйшла нямала паэтычных кніг. На жаль, той, якой даў назву «Костры горят далекіе», не дачкаўся: памёр 20 снежня 1965 года. Толькі ў 2007 годзе ў серыі «Літаратурныя роднікі Тамбовскага края» пад такой назвай убачыла свет яго выбраннае.

Ягор КУДНЕВІЧ

Транзітам у чытацкую эліту

Гэтую ўстанову на Маскоўскай, 18 сталіцы абмінуць наўрад ці магчыма, а асабліва сёлетая, калі на вокнах па-святочнаму красеюцца малюнічы бібліявеснікі, які ўрачыста аб'яўляе: «Бібліятэцы № 1 імя Л. М. Талстога 110 гадоў!». Творчы калаж з фотаздымкаў памятных момантаў з гісторыі кніжніцы, імгненняў адметных сустрэч — мінака адразу захопіць багатая гісторыя адной з найстарэйшых бібліятэк Мінска. І калі заходзіш унутр, трапляеш у прастору, намоленую не адным пакаленнем творчай інтэлігенцыі, якая гуртавалася менавіта ў Талстоўцы. Улюбёныя ў кнігу і сёння верныя сваёй бібліятэцы. У чым сакрэт, ведае загадчыца бібліятэкі № 1 імя Л. М. Талстога Лола Іназемцава.

— Лола Юр'еўна, цудоўныя вывескі-калажы на вокнах з нагоды юбілею так і клічуць зайсці да вас.

— На кожнай з іх — мы спецыяльна прадумалі з супрацоўнікамі — гісторыя бібліятэкі ў карцінках. На іх і пісьменнікі, якіх, на жаль, ужо няма. Нядаўна мы страцілі Міколу Шабовіча, летась — Дзмітрыя Пятровіча. Гэта былі нашы вялікія сябры. М. Шабовіч ладзіў праект «Кола Міколы», запрашаў вядомых пісьменнікаў, музыкантаў, у тым ліку маладых, пачаткоўцаў, і быў нязменным вядучым. «Кола Міколы» працягвалася ў нас больш чым два гады. Таксама на вывесках-калажах такія вядомыя творцы, як Міхась Пазнякоў, Вялянціна Паліканіна... Вялікую каштоўнасць уяўляюць чорна-белыя здымкі, якія акупаюць у мінулае кніжніцы, калі вярвала жыццё 20—30 гадоў назад. Дзіўна, што ў нашай бібліятэцы невялікая цыжучка кадрэў была на працягу ўсёй яе гісторыі. Паколькі тут побач студэнты, то прыходзіць на падрацоўку, адпрацоўваюць размеракаванне, ідуць далей, а вось карыфеі аддадзены Талстоўцы шматлікі гады. Можна, не ў апошнюю чаргу таму, што ў кіраўніцтва да іх пашанотнае, уважлівае стаўленне. Шмат бібліятэцы прысвядзілі былі загадчыцы: Надзея Корзук, Таццяна Маткоўская. Нашы карыфеі, якія прапрацавалі 30 гадоў, — Лілія Аляксандраўна Ачакоўская, Тамара Іванаўна Слабко, Людміла Аляксандраўна Раманчук — узнагароджаныя граматамі выканаўчага камітэта Маскоўскага раёна. Яны выдатна ведаюць гісторыю нашай бібліятэкі. Тут дагэтуль засталася інтэлігенцыя. А ў 1990-х — пачатку 2000-х было вельмі шмат мастакоў, пісьменнікаў... Нядзіна: знакавая бібліятэка з багатай гісторыяй, ды яшчэ ў цэнтры. Добра было б вуліцу Маскоўскую зрабіць турыстычнай, аформіць у старым стылі, выкласці дарогу пліткай, каб можна было вадзіць экскурсіі. Вуліца кароткая, а якая насычаная гістарычная зона! Побач з намі самая старая пошта... На месцы тэатра эстрады быў кінатэатр. Ці ведаем мы гэта, а які матэрыял для экскурсіі!

— І каго бачыце экскурсаводам — каго-небудзь з карыфеяў?

— Тут ролю адыгрывае той факт, што ў нас ураўнаважанне на вагах бібліятэчных кадрэў: ёсць і карыфеі, і моладзь. Калегі з 30-гадовым стажам і з 2—5-гадовым узаемадзейнічаюць, і атрымліваецца баланс, які і дае адчуць хвалю часу. Вялікае значэнне мае чалавечы фактар тых спецыялістаў, якія прапрацавалі шмат гадоў, галоўнае ж у калектыве — зносіны, павага адно да аднаго. Таму экскурсавод абавязкова знойдзецца! Тым больш наша бібліятэка не зацывліваецца на абслугоўванні толькі па месцы знаходжання і прапіскі людзей, мы пайшлі намога далей. Цяпер актыўна працуем з каледжамі — напрамак вул. Сямашкі і Курасоўшчыны. Ахапілі пяць каледжаў. І тут фокус не толькі на кнігі, але і на сустрэчы з цікавымі асобамі. У 2022 годзе ў нас будзе юбілейны праект з нагоды 45-годдзя Маскоўскага раёна «Я тут жыву, я тут ствараю». Удзельнікі — тыя, хто жыве і працуе ў гэтай частцы сталіцы. Навучэнцаў каледжаў будзем рады бачыць на сустрэчы з цікавымі асобамі. А таксама плануем запрашаць і прадпрыемствы, напрыклад, дамовіліся з «Беліта-Вітэк». Сакавік 2022-га прысвеем жаночаму дню, і гэтак прадпрыемства завітае да нас.

— Такім чынам бібліятэка набывае новыя формы работы... А кніга не сыходзіць на другі план?

— Тут атрымліваецца як з калектывам: усё збалансавана, і кніга ні ў якім разе не сыходзіць на другі план. Традыцыйныя метады работы дагэтуль запатрабаваны. Наша бібліятэка знаходзіцца на транзітнай вуліцы: да нас прыязджаюць і з Курасоўшчыны, і з боку вакала. І такі транзіт толькі на карысць! Мы адносімся да Маскоўскага раёна, а недалёка — Кастрычніцкі, ад яго якраз аддзяляе вул. Маскоўская. Таму супрацоўнічам з тэрытарыяльнымі цэнтрамі і Кастрычніцкага раёна. Транзіт, як бачыце, тут ва ўсім.

— Можна, і ў разуменні сутнасці бібліятэкі?

— Вядома. Мы не статычныя і не законсерваваныя. Тым больш сёння такі час, што і самім даводзіцца ісці да чытача. Наведаць яго, прэзентаваць бібліятэку. Я пасябрвала з усімі загадчыкамі бібліятэк каледжаў у зоне нашай даступнасці. Мае любімыя — два медыцынскія каледжы, асабліва той, што на Даўгабродскай.

Вядома, студэнты занятыя спасціжэннем сваёй прафесіі і чытаюць профільную літаратуру, але цікавяцца і творчасцю. Напрыклад, былі ў захапленні ад сучасных і пісьменнікаў Анатолям Бутэвічам. Шмат водгукаў і ад імпрэз з Міхасём Пазняковым. З каледжамі таксама любілі працаваць Мікола Шабовіч, Дзмітрый Пятровіч. Бард, паэтэса, выкладчыца педуніверсітэта

Лола Іназемцава.

Таццяна Жылінская рабіла праект «Ясная Паляна», які б працягваўся, калі б не ковід. Было тры сустрэчы, ды якія цудоўныя! Незабыўныя атрымаліся з балерынай Ірынай Яромкінай, з акцёрам Андрэем Душачкіным. Тэматыка — «Анна Карэніна» з нагоды юбілею Л. М. Талстога. Ірына Яромкіна ж танцавала балет «Анна Карэніна», ён тады толькі рыхтаваўся да паказу. Таксама да 190-годдзя Талстога арганізавалі бал. Папрыбралі сталы, крэслы, запрасілі танцоўраў з Палаца моладзі. Хоць пляцоўка ў нас невялікая, але ўсё атрымалася.

Нельга не згадаць шыкоўны Дзень Кітая ў 2017 годзе. Універсітэт культуры дапамог з выступоўцамі. Кітайцы — вялікія вынаходнікі і арыгіналы. Не было сцэны, дык яны ўладкаваліся на падлозе і паказвалі розныя мімічныя, пантамімічныя сцэнікі. Далучыўся і Інстытут Канфуцыя. За творчую ж частку быў адказны Універсітэт культуры. Чыталі вершы беларускіх паэтаў па-рускі, па-беларуску і па-кітайску.

— Так ваша бібліятэка наладжвае сімбіёз культуры, узбагачаючы нашу нацыю.

— Яшчэ ў нас былі дні Кыргызстана і Казахстана з удзелам паслоў. Акцыя прэзентацыі, праходзілі выступленні нашых нацыянальных калектываў. Дзяліліся творчасцю і па-кіргізску, і па-беларуску. Прэзентавалі культуры, сучасны ўклад. Так мы ахапілі Кітай, Казахстан, Кыргызстан. Планавалі яшчэ Дзень Ізраіля. Такія імпрэзы — па-своіму прапаганда і кнігі, і нацыянальнай культуры. Бо згадалі творчасць нашых класікаў на іх мове. Людзі іншай нацыянальнасці пасля гэтых сустрэч становяцца больш адкрытыя. Напрыклад, кітайскія студэнты пасля таго мерапрыемства завіталі да нас і групамі збіраліся ў чытальнай зале, штосьці абмяркоўвалі, малявалі. Прыходзілі як сябры.

— Значыць, бібліятэка аб'ядноўвае, спрыяе шчырасці і адкрытасці?

— Так. Сведчанне гэтаму — адкрыццё 2 снежня выстаўкі ў рамках семінара «Асабістая бібліятэка Л. М. Талстога ў рэстры Сусветнай дакументальнай спадчыны ЮНЕСКА «Памяць свету» сумесна з Дзяржаўным мемарыяльным і прыродным запаведнікам «Музей-садыба Л. М. Талстога «Ясная Паляна». Да нас прыехала Галіна Аляксеева, кіраўнік музея, кандыдат педагогічных навук, заслужаны работнік культуры Рэйскай Федэрацыі. Яна расказала пра Ясюню Паляну і пра асабістую бібліятэку Льва Талстога і яе захаванасць у музеі. На гэтую падзею сабралася творчая эліта, кіраўніцтва адміністрацыі Маскоўскага раёна, супрацоўнікі музеяў і бібліятэкі.

— А ці дапамагае знаходжанне ў цэнтры і акумуляванне творчага жыцця, калі камп'ютарызацыя скіроўвае ўвагу больш на гаджэты, чым на бібліятэку?

— Талстоўка ў цэнтры знаходзілася і ў час свайго занавання, у 1911 годзе. Цікава, што наведанне каштавала адну капейку. Можна, якраз гэта вымагала цаніць кнігу?! Каштоўнасць бібліятэцы даюць два фактары: кнігі і людзі, якія тут працуюць, — высокакваліфікаваныя, адукаваныя. Дапамагаюць цяпер жывыя зносіны. Я нарадзілася ў Мінску і паглыбілася ў культурнае жыццё на 200 працэнтаў. Вельмі люблю тэатры, «Лістапад», хаджу на паказы. А тут, у бібліятэцы, сустрэла столькі цікавых людзей, вядомых артыстаў, таго ж Андрэя Душачкіна, сына Аляксандры Клімавай з Рускага тэатра, ён з'яўляецца чытачом нашай бібліятэкі,

таксама як і акцёр Купалаўскага тэатра Уладзімір Рагаўцоў. Сярод нашых чытачоў увагу атрымлівае публічных асоб, у прыватнасці заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ірына Нарбекава. Ірына Венямінаўна дарчыні, ніколі не адмаўляе, калі запрашаю на сустрэчу. Яна выхадзец з нашай кніжніцы, ведала бібліятэкараў-папярэдніц.

— Ці не згубіла інтэлігенцыя прыхільнасць да кнігі ў век распаўсюджвання сучасных тэхналогій?

— Трапятлівасць засталася. Асабліва гэта заўважна тады, калі кнігі прыносяць у дар: з якім болям у вачах іх аддаюць! А ў якім яны добрым стане! Больш за тое, адзін вядомы чалавек падарыў нам агромністую бібліятэку канца XIX — пачатку XX ст. Не кожнай установе так шануе, калі дораць выданні, якія уяўляюць рарытэтную каштоўнасць. Таму прыхільнасць да кнігі ніколі не згубіцца. Плюс у нас фонд класічнай літаратуры вылучаны ў асобны разрад. Ладзім выстаўкі дзеля рэкламы фонду, нагадвання пра цікавыя асобнікі. Бо з кнігай чалавек успамінае сваё мінулае, маладосць, якая была якраз з бібліятэкай: хтосьці ў Талстоўцы пазнаёміўся з дзяўчынай, сустрэў тут вядомую асобу, 110 гадоў — сур'ёны багаж: ведаў, насычанай гісторыі, адметных сустрэч, падзякі тым, хто збіраў кнігі. Бібліятэка ж сур'ёзна падарпела ў час вайны. Ды захаваўся прыжыццёвы выданні Талстога. Да 110-гадовага юбілею бібліятэкі мы зрабілі выстаўку рарытэтных выданняў, самае старое з якіх 1800 года, ёсць 1887 і 1893, 1906. Людзі дапамагалі пасля вайны, калі бібліятэка была разбурана і нічога не засталася ад падарункаў жонкі Талстога. Радасна, што ўстанова носіць імя гэтага пісьменніка, які шмат пакінуў пасля сябе, — такі ж багаж і ў бібліятэкі. Шырыня яго асобы дае нам імгнэнце да новых гарызонтаў.

— А як да кнігі ставіцеся вы?

— Калі я ладжу мерапрыемствы з дзецьмі, часта пытаюся ў іх: «Ці чыталі вам казкі?» І мне цікава пачуць, хто: мама, бабуля, радзей тата. Мне — бабуля. Маё прозвішча рускае, карані ў Стаўрапалі і на Каўказе, бабуля адтуль. Ведаеце, менавіта ад яе ў мяне трапяткое стаўленне да кнігі. Яна чытала на памяць кавалкамі рамана «Пётр І» Аляксея Талстога. Яшчэ ў яе было шмат кніг старых, пацярпелых. Менавіта яна прывяла мне любоў да кнігі не толькі як крыніцы чытання, але і як твора мастацтва: паказала працу мастакоў-афарміцеляў, расказвала, дзе друкуюць. Я хадзіла ў 7-ую дзіцячую бібліятэку і дапамагала работнікам, была юным бібліятэкарам: выразала карткі, фармуляры, запаявала дзённікі.

— І рыхтавалася сваю будучыню звязаць з кніжніцай?

— Думаю, гэта стала спадчынасцю. Мая стрыечная сястра таксама заканчвала бібліятэчны факультэт, працавала там, потым — у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Калі навучалася ва ўніверсітэце я, то атрымлівала вялікае задавальненне. А пра загаданне ніколі не думала, ды гэта і не трэба. Неабоходна ў сабе проста бачыць бібліятэкара і любіць кожнага чытача, якім бы ён ні быў. Дзіўна, за 27 гадоў стажу ў мяне ніколі не здаралася канфліктаў. Мне было лёгка, бо заўсёды любіла працаваць з людзьмі і з чытачамі ў прыватнасці. Дарчыні, у бібліятэцы Талстога ёсць чытачы з вялікім стажам: Генрыета Гусарэвіч, 93 гады, ездзіць да нас з вуліцы Альшэўскага. Юрый Зялінскі, 1936 года нараджэння, бярэ заўсёды часопісы «Молодая гвардыя», «Наука и жизнь». Пастаянна прыходзіць Уладзіслава Вядзёхіна 1947 года нараджэння. Актыўныя маладыя: Святлана Тамковіч стабільна раз на тыдзень прыходзіць з сынам, бярэ яму, напрыклад, «Тры мушкетэры» і сама чытае шмат. І шчасце, калі ідзе шмат чытачоў, калі шумяць, калі бягуць дзеці. Дарчыні, мы рабілі тут квэст «Юбілейны бібліятэкарафон» з дзецьмі з 3-й школы, што на вуліцы Чыгуначнай, пра бібліятэку і кнігу. І па розных залах дзеці шукалі адказы на пытанні. Такім стаў наш першы вопыт квэстаў. Мы ж бібліятэка класічная і супрацоўнічам больш з дарослымі. Але атрымалася ўсё выдатна.

— Як вы спраўляліся з пандэмічнымі цяжкасцямі?

— Прышлось пайсці ў людзі, рабіць пляцоўкі за межамі бібліятэкі. Такую арганізавалі на вуліцы Маскоўскай перад Домам быту. А яшчэ — пляцоўкі інтэлектуальныя, «Кніга — сябар», «Кніга ў дарогу», зрабілі адну там, дзе прыходзіць цягнік, на чыгуначным прыпынку «Інстытут культуры»: патак пасажыраў жа вялікі. Калі мы прадстаўляліся, чулі нязменную фразу: «Ой, а я быў у Талстоўцы!» Усе яе ведаюць, бо многія тут вычліся: журфак, Акадэмія кіравання... Побач тэатр эстрады. На 2022-гі я запланавала з ім мерапрыемства да 45-годдзя Маскоўскага раёна сталіцы.

— Што б вы пажадалі бібліятэцы на будучыню, адштурхоўваючыся ад 110-гадовага юбілею?

— Думаючы пра такі сур'ёны ўзрост, уяўленне малое галаву сям'і на Каўказе, мужчыну ў гадах, разважнага. Таму хочацца пажадаць бібліятэцы мудрасці і маладосці. Як у нас па аддзелах размеркавана: абанемант — маладосць (маладыя супрацоўнікі), а чытальная зала — мудрасць (карыфеі), а разам яны — найлепшы спляў.

Гутарыла Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

На мове кінасяброўства

Цырымонія закрыцця і падвядзенне вынікаў XXVII Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад» адбыліся 26 лістапада ў сталічным кінаатэатры «Масква». Прагледжана амаль сотня фільмаў, названы дзясяткі пераможцаў... Аднак падчас фестывалу была адметных падзей: творчых сустрэч, майстар-класаў, круглых сталаў. Ёсць надзея і на перспектыўнае супрацоўніцтва — падпісана шмат пагадненняў...

Вынікі

Спецыяльны прыз Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За гуманізм і духоўнасць у кіно» прысуджаны ўзбекскаму рэжысёру Джыхангіру Ахмедаву. Гран-пры «Золата «Лістапада» атрымала яго карціна «Ілхак». Шэраг узнагарод — у германска-аўстрыйскай драмы «Каралеўская гульня» рэжысёра Філіпа Шцёлдыля, якая сёлета адкрывала фестываль: прыз імя Юрыя Марухіна за найлепшую апэратарскую работу, прыз глядацкіх сімпатый, а таксама ўзнагарода за найлепшую мужчынскую ролю (Олівер Мазучы). Уладальнікам прыза за найлепшую рэжысуру ў конкурсе ігравога кіно стала рэжысёр казахскага фільма «Агонь» Айжан Касымбек, у гэтай жа карціны і прыз за найлепшае гукавое (музычнае) рашэнне. Дзве актрысы былі адзначаны ў Асноўным конкурсе ігравога кіно: прыз за найлепшую жаночую ролю накіраваўся ў Кітай — актрысе Яншу Ву за ролю ў фільме «Ідучы за яе цемем», спецыяльны прыз журы за жаночую ролю — у Францыю: яго атрымала актрыса Лу Лампрос (фільм «Мая ноч»).

Спецыяльным згаднаннем журы ўшанавана венесуэльская стужка «Унутранае ззяненне». Прыз за найлепшы сцэнарый атрымаў іранска-французскі фільм «Герой» Асгара Фархадзі («Герой» сёлета стаў уладальнікам Гран-пры журы на Канскім кінафестывале). Гэты ж фільм на «Лістападзе» заваяваў спецыяльны прыз журы кінапрэсы «За нахненне і аўтарскі погляд на кінамастацтва».

У конкурсе «Кіно маладых» найлепшым анімацыйным фільмам прызнана аўстралійская стужка «Жывапіс па нумарах» рэжысёра Джэгатхевы Радхі. Дыплом за шчырасць у асвятленні праблем чалавечай годнасці прысудзілі рабце французскага рэжысёра Каіры Айноўза «Мядовая цыгара». Дыплом за найлепшую рэжысуру — у Манзаралі Шэразі з Таджыкістана: за стужку «Абуза». Спецыяльны прыз журы аддалі французскаму фільму «Лулу» рэжысёра Юбера Віля.

За найлепшае ўвасабленне тэмы фестывалю «Кіно — сімфонія адзінства» ўзнагароджаны індыйска-афганістанскі фільм «Ад дзярэй да дзярэй». Дыплом за дакладную кінаіронію дастаўся расійскаму рэжысёру Лебу Росу (стужка «Белы гетэрасексуальны мужчына»). Дыпломом за дзёрзкасць задумы адзначылі кубінскі фільм «Сіняя сэрца». Найлепшым дэбютам стала расійская стужка «Маякоўскі». А прызам за найлепшы фільм конкурсу імя Віктара Турава ўзнагародзілі іранскі фільм «Сын» рэжысёра Нушына Мераджі.

Кадр з фільма «Каралеўская гульня».

У секцыі дакументальнага кіно некалькі ўзнагарод атрымала «Страла» беларускага рэжысёра Іаліны Адамчыч: прыз глядацкіх сімпатый за найлепшы дакументальны фільм, а таксама прыз за адлюстраванне гісторыка-культурных і цывілізацыйных кодаў нацыянальнай ідэнтычнасці. Прыз рэжысёру за найлепшае ўвасабленне вобраза выдатнага дзеяча культуры і мастацтва, які прывіваў сябе служэнню Айчыне, атрымаў Антон Нікалаеў за фільм «Іншыя я ўжо не буду». Спецыяльны прыз журы прысудзілі балгарскаму стужцы «Ціхая спадчына». Гран-пры ў секцыі атрымаў расійскі фільм «Далёкі план» рэжысёра Уладзіміра Галаўнёва.

Падчас цырымоніі былі ўручаны спецыяльныя ўзнагароды. Фільм «Лётчык» рэжысёра Рэната Даўлецьярава атрымаў прыз Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта за ўвасабленне духоўнасці ў мастацтве. Стужка «QAZAQ. Гісторыя залатога чалавека» адзначана

Кадр з фільма «Ілхак».

спецыяльным прызам Садружнасці Незалежных Дзяржаў «Кіно без межаў» за развіццё культурнага супрацоўніцтва і ўмацаванне сяброўства паміж народамі. Карціна грузінскага рэжысёра Георгія Харэбавы «Роварам да Месяца» была прысуджана спецыяльная ўзнагарода «Мова кіно — мова дружбы».

Культура

Адной з галоўных на фэсце стала прэм'ера дакументальнай стужкі «Іншыя я ўжо не буду». Яе герой — пачэсны гоасць XXVII Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад» расійскі акцёр, рэжысёр, дзяржаўны дзеяч Мікалай Бурляеў.

— Гэты фільм не пра мяне, а ў першую чаргу пра кінафестываль «Залаты Віцязь», якому ў гэтым годзе ўжо 30 гадоў, — раскажа падчас прэм'ернага паказу народны артыст. — Яго зняў адзін з найлепшых рэжысёраў тэлеканала «Культура» Антон Нікалаеў, які шмат гадоў збіраў і здымаў матэрыял пра фестываль.

Дакументальны фільм расказвае аб стварэнні «Залатога Віцязя» і самых галоўных задачах, якія бачыць перад сабой яго заснавальнік — прэзідэнт кінафоруму Мікалай Бурляеў. Вось ужо 20 гадоў ён не выходзіць на сцэну, пакінуў кар'еру ў кіно.

— Не ўдзельнічаю ў гэтым рыначным кінапрацэсе. Як сказана ў Бібліі: дарма атрымаў, дарма і аддавай. А нас цяпер прымушаюць рабіць грошы на праектах, якія прыніжаюць духоўны ўзровень краіны. Трэба вяртаць культуру, яна страціла сваё месца, — падзяліўся Мікалай Бурляеў.

Нягледзячы на доўгі перапынак і ў тэатральнай кар'еры, акцёр прыняў удзел у гучнай прэм'еры тэатральнага сезона 2020—2021, сыграўшы адну з галоўных роляў у спектаклі «12» Мікіты Міхалкова. Запрасіў яго сам Мікіта Сяргеевіч, аднакурснік і даўні сябар Мікалая Пятровіча.

Завяршаецца дакументальны фільм «Іншыя я ўжо не буду» размовай пра мару рэжысёра Бурляева — зняць важную для яго карціну пра заснавальніка Троицкага манастыра Сергія Раданежскага.

Гісторыя

Вялікая ўвага і дакументальнай стужцы «QAZAQ. Гісторыя залатога чалавека», прысвечанай жыццю і палітычнай кар'еры першага прэзідэнта Казахстана Нурсултана Назарбаева. Выканаўчым прадзюсарам карціны і інтэрв'юерам стаў Олівер Стоўн, уладальнік трох прэмій «Оскар». Першы прэзідэнт Казахстана ладзіўся з ім успамінамі аб дзяцінстве, сталенні, распадзе Савецкага Саюза і першых гадах незалежнасці краіны.

— Як рэжысёр я стварыў чатыры карціны, як прадзюсар — трыццаць, — адзначае рэжысёр стужкі Ігар Лапацін. — Але гэтая — самая лепшая. Калі ты пачынаеш працаваць над фільмам, ніколі не ведаеш, якім ён атрымаецца ў выніку. І справа тут не ў бюджэце, каштыву або тэме. Кіно — гэта магія. Яно можа скласціся, а можа і не скласціся. Гэтая стужка ўдалася. Ад папярэдніх работ яна адрозніваецца тым, што мы змаглі знайсці нейкі трэнд, які ўсё аб'яднаў — тое, што адбываецца на тэрыторыі былых краін СССР. Зараз са збіраецца тыя супольнасці, якія раней былі раз'яднаны. Зразумела, ніхто не казаў аб аднаўленні СССР.

З Оліверам Стоўнам Ігар Лапацін супрацоўнічае не ўпершыню. Да стужкі «QAZAQ. Гісторыя залатога

чалавека» яны працавалі над такімі праектамі, як кінагісторыя Эдварда Сноўдэна, фільм «Украіна ў агні», інтэрв'ю з прэзідэнтам Расіі Уладзімірам Пуціным.

Аб планах працоўнага карціны, якая, дарэчы, стваралася 19 месяцаў, распавёў прадзюсар Ігар Кобзеў, уладальнік Беларускага кінапрадукцыйнага ўраджэнец Беларусі, які цяпер жыве ў ЗША:

— Я ганаруся тым, што прымаў удзел у праекце. Гэта трэці кінафестывальны паказ стужкі: мы ўжо з'ездзілі ў Рым і Лос-Анджэлес. Таксама ёсць 8-серыйны фільм, які плануем трансліраваць у якасці тэлесерыяла. Спадзяюся, у нас будзе не толькі кіна-, але і тэатральны праект. Жанр карціны ў большай ступені нагадвае драму, чым дакументальны фільм.

Музыкай займаўся італьянскі кампазітар і дырэктар Карла Сіліота. Трэкі запісаліся ў адной з залаў Астана Оперы, што знаходзіцца ў Нур-Султане. Дарэчы, «QAZAQ. Гісторыя залатога чалавека» ўжо ўключыўся ў гонку за прэмію «Оскар» і нават атрымаў першую музыкальную намінацыю.

Супрацоўніцтва

У ліку сустрэч, якія праходзілі падчас «Лістапада», — круглы стол з удзелам членаў фестывальных дэлегацый у Нацыянальнай бібліятэцы. Пасля яго быў падпісаны Дагавор аб супрацоўніцтве кінамагарафістаў Беларусі і Узбекістана. У ім, між іншым, замацаваны дамоўленасці пра здымкі дзвюх сумесных стужак: «Узбекскі леў» — пра Героя СССР Мамадалі Тапвалдыева, якога вайна звязала з беларускай зямлёй, і «Узбечка» — пра дзяўчыну-снайпера (прагатып — Зіба Ганіева, якая знішчыла сотні фашыстаў).

Пазней у штаб-кватэры Выканкама СНД у Мінску прайшла сустрэча прадстаўнікоў кінаіндустрыі, кіраўнікоў нацыянальных кінастудый дзевяці краін — Арменіі, Беларусі, Казахстана, Кыргызстана, Расіі, Таджыкістана, Туркменістана, Узбекістана і Грузіі. Вынік сустрэчы — падпісанне 9-баковага пагаднення аб супрацоўніцтве.

Упершыню за гісторыю існавання кінастудыі «Беларусьфільм» падпісана Пагадненне аб доўгатэрміновым супрацоўніцтве беларускіх і японскіх кінамагарафістаў у сферы кіно. Дырэктар кінастудыі Уладзімір Карацэўскі і японскі акцёр, рэжысёр Тэцура Сімагуці маюць намер ствараць сумесныя праекты. Сусветную вядомасць апошні набыў у Галівудзе пасля супрацоўніцтва з Квенцінам Таранціна, дзе працаваў не толькі як пастаноўшчык баявых самурайскіх сцэн, але і сыграў адну з роляў у дыялогі «Забіць Біла». Тэцура Сімагуці шырока вядомы ў Японіі і за яе межамі як акцёр, рэжысёр, прадзюсар, заснавальнік і кіраўнік тэатра «Камуі». Таксама ён стваральнік стылю кенгіда — баявога майстэрства валодання японскім мячом.

Удзячнасць

Да кінафестывалю прымеркавалі і вечар памяці беларускага кінарэжысёра Віктара Турава, прысвечаны 85-годдзю з дня яго нараджэння. Удзельнікі і госці сабраліся ў Доме кіно.

— Віктар Тураў для мяне заўсёды застаўся сонечным і этанакіраваным чалавекам. Аднойчы запрасіў зняцца ў фільме «Высокая кроў», тады мы і пасябралі, — раскажаў Мікалай Бурляеў. — Гэта класік. Цяпер такіх пранікнёных фільмаў з адчуваннем сваёй зямлі і каранёў не здымаюць. Нездарма стужка ўвайшла ў сотню найлепшых фільмаў усіх народаў. Шчыра віншую тым, што ў нашым жыцці і гісторыі ёсць такая асоба, як Віктар Тураў.

На сустрэчы прысутнічалі таксама дзеці рэжысёра — Арцём і Алена Туравы, якія выказалі падзяку за памятны вечар арганізатарам фестывалю і ўсім, хто захаваў тую любоў, якую творца дарыў глядачу.

— Ёсць памяць, якую дзяржава нам дапамагае захоўваць: існуе вуліца імя Турава, адкрываюцца памятныя дошкі, у Магілёве штогод праводзіць цэлы кінафестываль «Тураўская восень». Прыёмам, што не перарываецца гэты ланцужок і юныя кінамагарафісты растуць і вучацца на яго фільмах, — адзначыла дачка майстра рэжысёр Алена Турава.

Між тым падчас фестывалю паказалі фільм «Цераз могілкі», а ў кіназале Музея гісторыі беларускага кіно быў арганізаваны рэтраспектыўны паказ найлепшых работ Віктара Турава, знятых на кінастудыі «Беларусьфільм». Дарэчы, ва ўстанове прадстаўлена выстаўка «Віктар Тураў. Подых жыцця», прысвечаная 85-годдзю з дня нараджэння майстра. Наведвальнікі могуць убачыць эскізы дэкарацый і касцюмаў, зробленыя мастакамі-пастаноўшчыкамі, а таксама кінаплакаты, фотаздымкі і тэматичную інсталляцыю. Азнаёміцца з экспазіцыяй можна да 31 снежня.

Югенія ШЫЦЬКА

Сімфонія пачуццяў

На цырымоніі закрыцця конкурсу фільмаў для дзіцячай і юнацкай аўдыторыі «Лістападзік», якая прайшла ў рамках кінафестывалю «Лістапад» у кінатэатры «Піянер», былі падведзены вынікі напружанага саборніцтва. Удзельнікі змагаліся ў сваіх намінацыях, у тым ліку за званні найлепшых фільмаў па версіях гледачоў і савета юных кінакрытыкаў. Цяпер, калі ўсе пераможцы вызначаны, а прызы ўручаны, наспеў час падвесці рахункі.

Фота з сайта listapad.org

Падчас цырымоніі ўзнагароджання.

Выступаючы на цырымоніі, старшыня журы Грына Шаўчук, заслужаная артыстка УССР, заслужаная артыстка Расійскай Федэрацыі, віцэ-прэзідэнт адкрытага фестывалю кіно краін СНД і Балтыі «Кінашок», заявіла, што «ў журы не было рознагалоссяў», а галоўным крытэрыем ацэньвання, вядома ж, стаў талент. Так, свайго роду гран-пры конкурсу, прыз «Залаты Лістападзік», аднагалосна быў прысуджаны мультыплікацыйнай стужцы «Нават мышы трапляюць у рай» (2021).

Поўнаметражны анімацыйны праект, створаны ў крапрукцыі (Чэхія, Францыя, Славакія і Польшча), адзначыўся і на іншых міжнародных кінасаборніцтвах. Карціна рэжысэраў Яна Бубенічка і Дэніза Грымава паспела ўжо атрымаць «Залаты кубак» вельмі прэстыжнага Шанхайскага міжнароднага кінафестывалю і іншыя ўзнагароды. Дужа абаяльны лялечны мультфільм апавядае гісторыю двух заклятых ворагаў — Мышаняці і Ліса. Па збегу абставін яны паміраюць і разам трапляюць у рай, але на гэтым іх шлях не канчаецца.

Што ж, галоўная ўзнагарода атрымана цалкам заслужана. Па-сапраўднаму інтэрнацыянальнага маштабу стужка з высакакаснай анімацыяй, адметным стылем і небанальнай гісторыяй варта самых высокіх ўзнагарод. Трэба зважыць, мультфільм «Нават мышы трапляюць у рай» добра ўкладваецца ў адну ўстойлівую тэндэнцыю міжнароднай мультыплікацыі нашага часу: за апошнія кінематаграфічныя сезоны выйшла адразу некалькі яркіх анімацыйных праектаў, змест якіх тым ці іншым чынам закранае тэму тагасветнага жыцця.

Думаецца, гэтыя з'явы могуць тлумачыцца ўсведамленнем кінематаграфістамі бізмежнасці анімацыйных праектаў, іх імкненнем пагутарыць з гледачом на сур'езныя тэмы, зламаць стэрэатып аб

тым, што «мультфільмы — дзецям», і прывабіць новую аўдыторыю... У сучаснай беларускай анімацыі, мяркуючы па прадстаўленых у падборцы «Лістападзіка» карцінах, таксама прасочваюцца пэўныя тэндэнцыі. Хаця, мабыць, больш правамерна ў дадзеным выпадку ўжываць слова «традыцыі», бо карані іх ідуць глыбока.

Спецыяльны прыз журы з фармулёўкай «За сімфонію пачуццяў» на сёлетнім «Лістападзіку» атрымаў рэжысёр Ігар Воўчак, чья анімацыйная стужка «Прэлюдыя і fuga» была прадстаўлена ў конкурсе. У гісторыі беларускай мультыплікацыі Ігар Воўчак — імя вядомае. Яму належыць ідэя стварэння фестывалю «Анімаёўка», які штовосень ладзіцца ў Магілёве, яму ж дасталася слава пачынальніка аўтарскай анімацыі

ў Беларусі, і гэта менавіта ён заклаў першы цаглінкi ў падмурак нацыянальнай традыцыі.

«Прэлюдыя і fuga» — умоўна аўтабіяграфічная стужка мэтра. Як і належыць сапраўднаму аўтару ад свету кіно, Ігар Воўчак усю сваю творчую кар'еру здымае адзін фільм. З кожнай новай спробай твор абрастае новымі падрабязнасцямі, але канцэптuallyна застаецца ранейшым. Карціна 2021 года гэта пацвярджае. Фільм заснаваны на дзіцячых успамінах рэжысёра, успамінах аб савецкім мінулым. Як і папярэднія стужкі аўтара, «Прэлюдыя і fuga» вызначаецца асаблівай сінкратэтычнасцю ў стварэнні мастацкіх вобразаў.

Яшчэ адна спецыяльная ўзнагарода была прысуджана членам журы Алене Пяткевіч, рэжысёру анімацыйнага фільма «Я тайну ў глыбіні душы хаваю». Стваральніца стужкі, прэсечаная жыццём і творчасці Максіма Багдановіча, атрымала дыплом за «Акварэльную поліфанію душы паэта». Спалучаючы ў новым фільме класічную тэхніку перакладкі папярочных марыянетаў з імпрэсіянісцкім малюнкам ды некаторыя сучасныя прыёмы, Алена Пяткевіч застаецца вернай сабе, свайму стылю і традыцыям нацыянальнай школы.

Астатнія ж ўзнагароды конкурсу зabraў поўнаметражны кінафільм расійскай вытворчасці «Новенькі». Падчас цырымоніі ўручэння рэжысёр фільма Аляксандр Кулямін і генеральны прадзюсар Юрый Кузняцоў-Таёжны выказалі ўдзячнасць мінскаму гледачу: «Мы вяртаемся ў Маскву, але душы нашы і сэрцы застаюцца з вамі».

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Маральны арыенцір для... задзіры

Трыумфатарам цырымоніі ўзнагароджання «Лістападзіка» стала расійская кінастужка «Новенькі» рэжысэра Аляксандра Куляміна. На карціну прыйшлося чатыры з пяці ўзнагарод: прыз глядацкіх сімпатый, прыз савета юных кінакрытыкаў і перамога ў намінацыях «Найлепшая актрыса», «Найлепшая работа дарослага акцёра ў дзіцячым фільме». Разбіраемся, чым стужка заслужыла такі цёплы прыём.

Для кінематаграфістаў знайсці прыдатных акцёраў на ролі ў дзіцячым фільме — заўсёды выклік. Трэба набрацца цяроўнасці, каб вытрымаць фатальна неабходны ў такіх выпадках кастынг. Іначай, калі юны артыст будзе ненаaturalна пачувацца ў кадрах, усё астатняе разбурыцца таксама, і магія не спрацуе. Стваральнікі ж «Новенькага», можна сказаць, ходзяць па краі, бо акцёры ў фільме нярэдка «фальшывяць».

Найлепшы тату прыклад — галоўны герой Мікіта Жукаў. Нягледзячы на ўзрост, артыст Архіп Лебедзеў знешне вельмі падобны на школьніка, таму ў акружэнні сапраўдных падлеткаў ён выглядае ў цэлым арганічна. Нараканні ж узнікаюць у той момант, калі герою даводзіцца прамаўляць рэплікі. Па-першае, яны слаба падобныя на гаворку сённяшніх падлеткаў, а, па-другое, Архіп ядна перагінае палку, вылеплваючы характар свайго героя.

Жукаў цяжка перажывае страту бацькі, пакутуе ад дэфіцыту ўвагі. Дадаецца сюды пераходны ўзрост з усімі асаблівасцямі ды ад прыроды круты нораў — і атрымаецца па-сапраўднаму выбуховая сумесь. Naturalна, хлопчык паводзіць сябе вельмі імпульсіўна, ён не стрымлівае агрэсію і выхвалецца перад асяроддзем. І вось гэтакі складаны вобраз вырашаецца ўсяго толькі злосна выплываючымі ў камеру «Аб тым і "спіч"!» альбо «Не твая тэма!»

Дарэчы, прыведзеныя фразы — далёка не адзіныя спробы сцэнарыстаў асучасніць, амаладзіць гаворку персанажаў. У рэпліках Мікіты Жукава і яго сяброў перамяшаліся ўсё эпохі ды... сабраўся ўвесь сорам свету: «Чо за кіпіш?», «Прыгожа скаліш», «Як толькі баба ўзла ў абарот...», «Жук, не па-пацанску!» і пад. Зрэшты, партнёры Архіпа на здымках Вераніцы пашанцавала больш, ды і са сваёй задачай яна справілася на ўсё сто.

Тут жа трэба ўдакладніць: у процівагу цэнтральным героям і іх сяброўскаму колу масоўка атрымалася жывой і сапраўднай. Хіба што за выключэннем недарэчных рэакцый у некаторых месцах школьнікі ў фільме, дзякуй богу, падобныя на школьнікаў, а такое, паверце, нячаста сустранеш у кіно пра ўстаноў сярэдняй адукацыі. Дзеці носяць адпаведнае іх узросту адзенне ды паводзіць сябе так, як належыць самым сапраўдным шкалярам.

З іншых заслуг стужкі можна выдзеліць няблага падбраны саўндтрэк. «Моладзевыя» расійскія хіты, што беспамылкова пазнаюцца са стартавых секунд праігравання, па-першае, пасуюць агульнаму антуражу карціны, а па-другое, выконваюць важную функцыю — засведчаць эмацыянальны стан герояў у той ці іншай сцэне. Прадбачыцца шчырая размова? Чакайце якой-небудзь лірычнай песенькі. Вулічная бойка? Падыдзе напорысты рускі рэп.

Музыкі ў фільме шмат — тут знойдуцца кампазіцыі літаральна на ўсе выпадкі жыцця. Тым не менш стваральнікі, выдавочна, занадта спадзяюцца на яе дапамогу. Складваецца ўражанне, нібыта творчая каманда, дэлегуючы музычнаму суправаджэнню ролю адзінага сродку мастацкай выразнасці, наўпрост латала саўндтрэкам сцэнарныя дзіркі і недахопы акцёрскай ігры. У большасці значных эпізодаў эмоцыі цалкам пакінуты на водкуп музыцы.

Затое цэнтральны вобраз кінастужкі — новенькі — вырашаны ўмела ды ў той жа час ненавядліва. Хлопчык Сёня — свайго роду фантом, прывід. Ён, калі хочаце, выконвае функцыю alter ego галоўнага героя, функцыю таго самага тумблера, які запускаяе працэс трансфармацыі

Рэжысёр карціны Аляксандр Кулямін (злева) і выканаўца ролі новенькага Раман Гарэлаў (справа) падчас здымак.

Фільм «Новенькі» расказвае гісторыю Мікіты Жукава (сябры клічуць яго Жуком), кемлівага школьніка, у якога нядаўна ад хваробы памёр бацька і ў жыцці пачалася чорная паласа. Ён абірае шлях задзіры і хулігана: арганізоўвае банду, бярэ ўдзел у «пазакласных» разборках з дзальбой тэрыторыі, са скандалам адмаўляецца выступаць на раённай алімпіядзе... Аднойчы ў клас прыходзіць новенькі хлопчык, і жыццё Мікіты кардынальна мяняецца.

Жукава, вучня старшай школы, іграе паўналетні расійскі акцёр Архіп Лебедзеў (па рашэнні журы ён стаў лаўрэатам у намінацыі «Найлепшая работа дарослага акцёра ў дзіцячым фільме»). Другая галоўная роля дасталася шансаціцагадовай Вераніцы Усцімавай. Перад гледачамі яна паўстала ў вобразе аднакласніцы Мікіты, якую за вочы называюць убогай і ў якую ён, школьны аўтарытэт, найкруцейшы з крутых, безнадзейна закаханы.

Кадр з фільма.

ў характары Жукава. Будучы ідэальнай версіяй Мікіты, Сёня становіцца для яго (і, па задуме аўтара, для ўсіх гледачоў) маральным арыенцірам.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ
Фота з сайта mosfilm.ru

Гародчык з Краснага Яра

Засведчу адразу: ніякага дачынення гэты гародчык да агарода не мае. Гародчыкам, ці гароднікам, у Кіеўскай Русі, ды і пазней, называлі таго, хто ўзводзіў крэпасці. Красны Яр — тое месца, дзе праявіў ён сябе. Красны — у сэнсе прыгожы. Ды і «лагчыну», «роў» у беларускай мове часам называюць ярам. Гэтага гародчыка звалі Андрэй Дубенскі.

Пра яго, лічвіна па паходжанні, вядома не так і шмат. Дзе нарадзіўся — невядома, а годам з'яўлення на свет называецца 1588-ы. Нібыта яго продкі паходзілі з Дарагабужскага павета Смаленшчыны. У 1425 годзе перайшлі на службу да вялікага князя маскоўскага Васіля II. Па іншых звестках гэта адбылося ў 1445 годзе.

Пры цараванні Барыса Гадунова жылі ў Маскве. Аднак — зноў загадка — чагосьці не паладзілі з ім. Хоць пасварыліся, відаць, не настолькі, каб за непаслушэнства быць пакаранымі. Таму, сабраўшы свае няхотры пажыткі, падаліся ў Вялікае Княства Літоўскае. Гэта таксама на карысць таго, што там знаходзілася іх малая радзіма. У цяжкую жыццёвую хвіліну часта цягне туды.

Відаць, спыніліся на тэрыторыі цяперашняй Новагародчыны. Можа, і Піншчыны. Ускосна гэта пацвярджае тое, што адзін з іх у жонкі ўзяў лічвінку. Яна належала да старажытнага шляхецкага роду Война-Ясянецкіх. Продкамі яго былі віцебскія баіры Рамейкавічы. Сын аднаго з іх у сярэдзіне XVI стагоддзя слагаваў княгіні Астрожскай і яе другою мужу Альбрэхту Ляскаму. Валодаў невялікім маёнткам Ясянец на рацэ Сэрвач. А гэта тагачасны Новагародскі павет. Звалі яго Войнам. Ад яго і пайшоў род Войнаў-Ясянецкіх. Былі ў іх і землі на Піншчыне.

Война-Ясянецкія ў ВКЛ з'яўляліся людзьмі даволі вядомымі. А род Дубенскіх на гэты час збяднеў. Андрэй быў апошнім сынам у сям'і аднаго з яго прадстаўнікоў — Ануфрыя. Калі бацькі памерлі, выхоўваўся ў свакоў. Хто яны — сказаць не бярэцца. Ды і не яны паўплывалі на яго лёс, а далёкі родзіч Якаў Хрыпуноў.

Якаў Ігнацьевіч выхадзец са старажытнай маскоўскай шляхты. З Дубенскімі парадніўся, бадай, калі яны жылі ў Масковіі. У 1622 годзе стаў енісейскім ваяводам. Дарчы, першым, пасланым з Масквы ў Сібір. Андрэй Дубенскі ў гэты час служыў у Казанскім прыказе, што займаўся далейшым асваеннем сібірскіх зямель. Гэта ўваходзіла і ў задчку Якава Хрыпунова. Паколькі пакарэнне Сібіры шло ўсё актыўней, патрабаваліся новыя астрогі. А іх шмат дзе яшчэ не было. Адсутнічаў астрог і ў Цюлькінай зямельцы. Пазней яе назвалі Качынскай. Па назве ракі Качы. Мясцовае найменне Ізыр-су.

Цюлькінай зямелька называлася мясцовасць на Сярэднім Енісеі. Яе першым уладальнікам быў арынскі князёк Цюлька. Распаўсюджаны і варыянт Цюльге. Пражывалі ў гэтай мясцовасці плямёны арынцы і ачыны. Да прыходу рускіх яны плацілі даніну заходне-мангольскаму Алтын-хану. З гэтым змірыліся. І раптам з'явіліся новыя ахвотныя стаць гаспадарамі. Першапраходцы разумелі, што сутыкнуцца з незадаволенасцю. Без пабудовы астрога ў Цюлькінай зямельцы не замацавацца. Ён неабходны быў і для аказання дапамогі тым, якія ўжо былі — Енісейскі, Томскі, Кавальскі. Асабліва небяспечу ўяўлялі кіргізскія плямёны. Тады кіргізамі называлі і казахаў. У параўнанні з іншымі качэўнікамі яны былі не толькі шматлікія, але і найбольш агрэсіўныя і ваяўнічыя.

У разведку Якаў Ігнацьевіч адправіў Андрэя Дубенскага. Узяў ён з сабой найбольш надзейных людзей. Эхалі верхам на конях вынослівых, да доўгага шляху звыклых. Пры падліку пройзденага карысталіся паняццем «дзень коннага шляху». Вынослівы конь за гэты час мог прайсці ўвострост семдзесят. Але бездарожжа стрымлівала рух. Ды вёрст пяцідзясят за дзень усё адно пераадолявалі.

Спыніліся ў вусці ракі Качы. Сёй-той прапаноўваў пастра начоўкі прадоўжыць шлях. Аднак Андрэй Ануфрыевіч быў іншай думкі. Яшчэ пльвучы па Енісеі, заўважыў, наколькі ўрадлівая тамашняя зямля. Даліны з абодвух бакоў пралягаюць далёка за гарызонт. Там жа, дзе стаялі густыя лясы, выходзілі дзікія козы, ласі. Не баючыся людзей, зацікаўлена назіралі за імі. Качэўнікі, якіх часам бачылі на берагах, таксама не спыняліся хавацца. Па іх спакой адчувалася, што гэта не кіргізы.

Навакольная мясцовасць, прарэзаная ярамі, выклікала ў памяці ўспаміны з гадоў маленства. У сваіх родных мясцінах таксама неаднойчы бачыў падобныя малюнак. Яры за доўгі час месцамі як бы змялелі,

Фота з сайту ntk.ru

Андрэй Дубенскі.

уціскаліся ў зямлю. А з абодвух бакоў, наадварот, берагі іх узмацняліся. Зарасталі кустоўем і дрэвамі.

Заўважыў і тое, што асабліва ўразіла. Абрывысты бераг Качы нагадваў маляўнічае палатно. На ім таксама суседнічалі розныя колеры. Але пераважаў чырвоны. Робячы справаздачу аб паездцы, выказаўся так: «...на яру место ужоее, высоко и красно, и лес близко всякой есть, и пашенных мест и сенных покосов много, и государев де острог на том месте поставит мочно».

Пасля вяртання ў Енісейскі паказаў Якаву Хрыпунову чарчэж мясцовасці. Якаў Ігнацьевіч папрасіў больш падрабязны для Табольскага намесніцтва. А цару Міхаілу Фёдаравічу паслаў даяненне пра вынікі паездкі. У Маскву хутка наведваўся і Андрэй Дубенскі. Цар пагадзіўся з размяшчэннем у Цюлькінай зямельцы яшчэ аднаго астрога. Загадаў прызначыць начальнікам Дубенскага. У гэтым загадзе Цюлькіна зямелька ўпершыню была названа Качынскай.

Табольскі намеснік князь Дзмітрый Трубяцкой параіўся з бывалымі казакамі, як лепш падрыхтавацца да экспедыцыі. Яны прапанавалі стварыць атрад з 500 чалавек, забяспечыўшы ўсімі запасамі на два-тры гады. Але ўдалося набраць толькі 303 чалавекі. З імі ў 1627 годзе Андрэй Ануфрыевіч пакінуў Табольск.

Зазімавалі ў Енісейску. А па вясне паплылі па рацэ да вусця Качы. Прыбылі ў яго ў ліпені 1628 года. І адразу ўпэўніліся, што спакойнага жыцця не будзе. Кіргізы напалі, калі ўзводзілі першыя ўмацаванні. Аднак атрымалі належны адпор. Пасля гэтага доўга не паказваліся. Атрад, усцешаны перамогай, прадоўжыў будаваць умацаванні. Завяршыўшы іх, прыступілі да ўзвядзення астрога. Пачалі работу 6 жніўня 1628 года, а ўжо 18-га закончылі.

Гэты быў няправільны чатырохкутнік. Яго яшчэ называюць выпуклым. А больш дакладная назва — трапецыя. Па акружнасці — больш чым 191 сажань. Па цяперашнім вымярэнні — каля 410 метраў. Крапасныя сцены мелі вышыню больш як тры метры. На іх было пяць вежаў: Качынская, Вугальная, Быкаўская, Спаская і Вадзінная. Вышыня іх вагалася ад 18 да 20 метраў. Тры вежы выступалі на 2—3 метры наперад. Каб пры з'яўленні праціўніка ўдарыць з іх, не чакаючы яго блізкага падыходу. А заўважыць яго было няцяжка. Астрог акружалі палеткі, лугі. Калі ж ворага не спыняць воі трох вежаў, ён адразу сутыкнецца з ровам глыбінёй тры метры, а шырынёй — каля дзесяці. Вадой не запоўнены, але на дню яго знаходзіўся часткаю з доўгіх завостраных бар'янаў.

На подступах да астрога ў некаторых месцах быў раскіданы часнок. Гэта спецыяльная вайсковая загарода з некалькіх зоркападобных штыроў. Даўжыня іх каля пяці сантыметраў. А таўшчыня ў аснове да аднаго сантыметра. Яны вострыя і заканчваюцца зазубрынамі. Чымсьці нагадваюць рыбалоўныя кручкі, накіраваныя ў розныя бакі. Калі кінуць іх на зямлю, адзін штыр будзе «глядзець» ўверх. Астатнія сплудуць апору. Раней такі часнок выкарыстоўвалі супраць варажой конніц, яшчэ раней — супраць баявых сланоў і вярблоудаў. Эфектыўны ён і супраць пяхоты.

Унутры астрога нагадваў невялікае пасяленне, прыстасаванае для пастаяннага жылга. У 30 хатах жылі казаки. У кожнай — па дзесяць чалавек. У свірне захоўвалася зерне. Былі памяшканні і для некаторых іншых прыпасаў. Зімой у іх утрымлівалі загадзя нарыхтаваную дзічыну, адлоўленую рыбу. Захоўвалі сушаныя і марынаваныя грыбы, розныя саленні. Летам, а таксама вясной і ранняй восенню ў гэтым неабходнасці не было. Далёка ісці не трэба, усе таежныя і рачныя багачці самі ў рукі прасяцаці.

Акрамя казакоў, жылі ў астрозе і служылыя. Гэта былі добраахвотнікі з Урала і Заходняй Сібіры, якія вырашылі памянць месца свайго жыхарства. Яны сталі першымі краснаярцамі. Па прыездзе многія з іх з'яўляліся абаронцамі астрога. Неслі каравульную службу. Пры набліжэнні праціўніка адбівалі яго напады. Некаторыя аб'яздалі вакольнаы мясціны, збіраючы ў тлумцаў ясак. Не цураліся і мірнай працы. Яе ставала, калі адчыніліся млыны, розныя майстэрні. Атрымлівалі за гэта «государеве жалованье».

Аднак не ўсё было ідэальна. Новы астрог і тыя, што існавалі дагэтуль, збіралі ясак, па сутнасці, на адной і той жа тэрыторыі. Хай сабе і вялікай, але гэтаму ў Енісейскім астрозе не абрадаваліся. Новакачынскі астрог, як тады ён называўся, забяспечваў праз яго. Вясной 1629-га склалася крытычнае становішча са збожжам. Па яго ў Енісейск адправіўся атаман Іван Кушчоў. Аднак вярнуўся ні з чым. Казаки ўзбунтаваліся і забілі яго.

Пачалі шукаць вінаватага. Ва ўсім абнавацілі енісейцаў. Калі б у цяжкую хвіліну яны крыху дапамаглі суседзям, зайбавства не адбылося б. Але енісейскі ваявода Аргамакаў з гэтым не пагадзіўся, аб чым і паведаміў у Маскву. Прычыну ён бачыў у... стварэнні Новакачынскага астрога. Існаванне яго лічыў немэтазгодным. У нечым праўда была на яго баку. Енісейскі астрог за год сабраў ясаку на 5000 тысяч рублёў, а Новакачынскі — усяго на... 170. У Маскве загадалі яго ліквідаваць, а з Андрэем Дубенскім — разабрацца.

Уратавалі Новакачынскі астрог і Андрэй Ануфрыевіч качэўнікі. Яны, як ніколі дагэтуль, не давалі спакою ні Енісейскаму, ні іншым астрогам. Таму рашэнне аб закрыцці адмянілі, а з Дубенскага знялі абвінавачанне.

Вярнуўся ў Маскву, атрымаў шляхецкае званне. У 1631 годзе перасяліўся ў Сярэдняе Паволжа. У Курмышскім павеце атрымаў невялікі маёнтак. Праз два гады ўзяўся за зброю. Адбылося гэта падчас набегу крымскіх татар на Маскву. Камандаваў аб'яднаным атрадам апалчэнцаў і стральцоў. Памёр каля 1640 года.

Заўважыў і тое, што асабліва ўразіла.

Абрывысты бераг Качы нагадваў маляўнічае палатно. На ім таксама суседнічалі розныя колеры. Але пераважаў чырвоны. Робячы справаздачу аб паездцы, выказаўся так: «...на яру место ужоее, высоко и красно, и лес близко всякой есть, и пашенных мест и сенных покосов много, и государев де острог на том месте поставит мочно».

А 30 жніўня 1997 года назаўсёды вярнуўся ў Краснаярск. Не мог не вярнуцца. Ён не толькі заснаваў адзін з найбольш вялікіх сучасных гарадоў Расійскай Федэрацыі, але і даў яму менавіта такое імя. Дагэтуль назвы пасяленняў прывязвалі да рэк, дзе яны заснаваны. Значыць, будучы горад павінен быць Верхнеенісейска-ці Качынска-Краснаярска-ка стаў дзякуючы таму, што Андрэй Дубенскі даў яму назву Красны Яр.

Помнік гародчыку ўстаноўлены на тым месцы, адкуль паслаў цару граматы са словамі захаплення гэтай мясцінай. З пастамента на Пакроўскай гары, колішняй сопцы Кум-Тыгей, Андрэй Дубенскі, уясоблены ў бронзе, позіраем сваім акідае наваколле.

Устаноўлены ў Краснаярску і помнік свяціцелю Луку, архіепіскапу Крымскаму і Сімферопальскаму. Толькі каля Архірэйскага дома. У міру ён быў Вялянцінам Война-Ясянецкім. Знакаміты хірург, пэўны час працаваў у Краснаярску. Святы Лука з'яўляецца апекуном медыцыны. Некаторыя ўрачы перад складанай аперацыяй звяртаюцца да яго па дапамогу. Моляцца перад яго іконай. Нярэдка так робяць і хворыя.

Андрэй Дубенскі і Вялянцін Война-Ясянецкі жылі ў розныя эпохі. Паміж імі пралягло каля чатырох стагоддзяў. Аднак яны па-свойму пазнаёміліся ў Краснаярску. Дарэчы, там ёсць вуліца, якая носіць імя Дубенскага.

Горкі вырай

На 68-м годзе пайшоў у вечнасць вядомы паэт Ні перакладчык, наш выдатны сябар Мікола Мятліцкі — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1986), Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь імя Янкі Купалы (1998), прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2013), міжнароднай літаратурнай прэміі «Алаш» (2017), заслужана дзесяч культуры Рэспублікі Беларусь (2019).

Нарадзіўся пісьменнік 20 сакавіка 1954 года ў вёсцы Бабчын Хойніцкага раёна ў сялянскай сям’і. У 1977 годзе скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1977—1983 гг. працаваў у штодзённіку «Літаратура і мастацтва», у 1983—2002 гг. — у выдавецтве «Мастацкая літаратура». З 2002 да 2014 года быў галоўным рэдактарам часопіса «Польмя».

Першыя вершы Міколы Мятліцкага надрукаваны ў 1969 годзе ў хойніцкай раённай газеце «Ленінскі сцяг». Ён аўтар кніг «Абеліск у жыцце» (1980), «Мой дзень зямны» (1985), «Ружа вятроў» (1987), «Горкі вырай» (1989), «Шлях чалавечы» (1989), «Палескі смутак» (1991), «Блаславенне» (1991), «Направільныя санкі» (1991), «Чаканне сонца» (1994), «Бабчын» (1996), «Хойніцкі шывтак» (1999), «Жыцця глыбінныя віры» (2001), «Замкнёны дом» (2005), «На берэзе мамі» (2010), «Цяпло буслінага крыла» (2010), «Чалавек падымае неба» (2012), «Мой боль вырастае да зор» (2016) і іншых.

Сваю кнігу «Бабчын» паэт прысвяціў роднай вёсцы, адселенай пасля Чарнобыльскай катастрофы 26 красавіка 1986 года. Выдаў кнігу «Пад крыламі дракона» (2012) з перакладамі на беларускую мову твораў 100 кітайскіх паэтаў з IV стагоддзя да н. э. да XX стагоддзя н. э. А таксама кнігу вершаў класіка казахскай літаратуры Абая «Стэпавы прастор» (2010).

Мікола Міхайлавіч быў актыўным у грамадскім жыцці, часта выступаў перад чытачамі ў розных кутках любай яго сэрцу Беларусі. Адкрываў і падтрымліваў маладыя таленты. Як член прэзідыума і праўлення СПБ імкнуўся, каб літаратурнае жыццё было ў рэчышчы жыцця ўсёй краіны. Балюча ўсведамляў такую горкую страту.

Памяць пра выдатнага сябра, таленавітага пісьменніка і цудоўнага чалавека назаўсёды захаваемца ў нашых сэрцах.

Прэзідыум Саюза пісьменнікаў Беларусі

Бывай, сябра!

Мікола Мятліцкі 14 верасня апошні раз прыходзіў у выдавецтва «Мастацкая літаратура», дзе адпрацаваў больш чым дваццаць гадоў. Мы разам з Алесем Бадаком угаварылі Міколу напісаць успаміны. Напачатку наш сябра аднекаваўся, гаворачы, што пісаць яму іх рана. «Ну тады напішы пра сваю працу ў “Польмі”. У наступным жа годзе часопіс будзе 100 гадоў...» — прапанаваў я. Мятліцкі даў згоду.

Праз тыдзень-другі я патэлефанаваў Міколу і даведаўся, што ўспаміны пра дзяцінства ўжо ёсць. «Сполахі даўніх зарніц» былі надрукаваны ў дзясятым нумары «Польмя».

Хуткая публікацыя натхніла Міколу, і ён напісаў пра сваю вучобу на філфаку «Універсітэт». Будзе ў «Польмі» № 12. Паспеў ён згадаць і працу ў «ЛіМе», назваўшы матэрыял «Літаратура і Мастацтва». Праўда, рукапіс не выслаў.

У планах Міколы Міхайлавіча былі ўспаміны пра выдавецтва «Мастацкая літаратура» і «Польмя». На жаль, ужо Мікола Мятліцкі больш ніколі нічога не напіша Тут, на зямлі, дзе ён нарадзіўся і пражыў багатае на творы жыццё...

БАЛАДА МІКОЛЫ МЯТЛІЦКАГА

(20.03.1954— 27.11.2021)

Ты ідзеш дзяжурным па планеце,
Рыфмамі мацеш кожны крок,
І табе твой Бабчын з неба свеціць,
І найбольш — з хаты аганёк,
Дзе народжаны быў ты, дзе маці
Для цябе спявала ў час дажджоў.
І жыве ў табе, як птушка, шчасце,
І жыве ў табе, як верш, любоў.
Ты ідзеш. Твой човен за табою
Землякі нясуць, нібы твой дом.
І туман, як вечнасць, над ракою,
І трава напоўнена святлом
Продажкі нашых і твайго Палесся.
Ты ідзеш і ведаеш, куды.
І анёлы лётаюць над лесам,
Сеюць кропелькі жывой вады,
Каб твой лёс не высах і ніколі
Не зрабіўся чорнаю сцяной.
Ты ідзеш па небе, як па полі,
І натхненне, як душа, з табой.
І бліжэй, бліжэй твайго любімога Бабчына,
І цяця, як Млечны Шлях, рака.
І ўсё чуюць ты і ўсё зноў бачыш,
І ўсё пішаш — аж баліць рука...

Бывай, Мікола! Пухам табе зямля!

Віктар ШНІП

Чуў сэрцам

Выступаючы ў Мінску ў верасні 2008 года на Першым форуме пісьменнікаў і культуролагаў «Культурнага спадчына ў дыялогу традыцый», тагачасны галоўны рэдактар часопіса «Польмя», лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікола Мятліцкі адзначыў важнасць і каштоўнасць таго, чым мы напоўнім нашы літаратурныя адносіны, як выбудуем дыялог, паважаючы свае нацыянальныя карані.

Перакладчык вершаў вялікага Абая Кунанбаева на беларускую мову Мікола Мятліцкі раскаваў аўтару гэтых радкоў, дорачы паэтычны зборнік Абая на беларускай мове з кранальным надпісам: «На памяць аб роднай Беларусі», што ён не афішыраваў сваю працу. Рабіў пераклады і сядзіў за рабочым сталом, і ў камандзіроўках: «Патрошку перакладаў, унікаў у вялікую сутнасць паэзіі мудраца. Пераствараў вершы, якія па часе напісаны дзесці супадалі з датамі нараджэння нашых класікаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа. Гэта вершы 80-х гадоў ужо пазамінула стагоддзі. І такая акалічнасць надавала мне творчыя сілы...»

Першы верш Абая «Калі змолду гонар бярог» Мікола Мятліцкі пераклаў на беларускую мову да літаратурнага вечара, прысвечанага 165-годдзю вялікага паэта. Вечар у Доме дружбы вёў ён сам. Па прапанове А. Смірнова стаў пераставіць падборку вершаў Абая для часопіса «Польмя», дзе пад рубрыкай «Галасы свету» друкуюцца пераклады з сямёўскіх літаратур. Гэта традыцыя, заснаваная Максімам Танкам, які вясмаўнаццаць гадоў узначальваў «Польмя», важная для нацыянальнага прэстыжу.

У дзясятны нумары часопіса за 2010 год апублікаваны пераклады трынаццаці вершаў Абая на беларускую мову і кароткі «Слоўнік». Папярэднічае паэтычным пераставярэнням невялікі ўступ «На гронце Абая» Алеся Карлюкевіча: «Абай у апошні дзесяцігоддзе па-наваму загучаў на сваёй Радзіме, па-наваму ўваходзіць у кантэкст сусветнай культуры».

Я ў сваёй манаграфіі «Абай і міжкультурны дыялог XXI стагоддзя» з вялікім задавальненнем цытую Міколу Мятліцкага, які раскаваў: «Чым больш учываўся я ў геніяльныя радкі Абая, тым больш і больш яны мне падабаліся. Асабліва пераклады на рускую мову сапраўднага майстра слова Усевалада Раждзественскага зварухнулі маё жаданне зрабіць пераклады на беларускую. Мне здавалася, што вершы Абая толькі створаны, быццам яны толькі што шыра выдыхнуты ўсёй паўнатай чалавечых пачуццяў, нават чулася само біццё сэрца паэта. Такімі жывымі і сучаснымі мне яны бачыліся».

Кожны паэт і перакладчык бачыць у паэзіі Абая сваё, роднае і блізкае яму. «Паэтычны свет Абая геніяльна прасты — на палатне неабсяжнага стэпу звычайнымі фарбамі жыцця ўзноўлены няпросты лёс роднага народа. Як усё гэта сучасна творчасці нашага Янкі Купалі! І мне захацелася пачуць Абая, — падкрэсліў беларускі паэт, — у сучасным дасканалым падрадкавым перакладзе,

убачыць на свае вочы і пачуць сэрцам, які ён у поўным сэнсавым гучанні сваіх геніяльных радкоў».

У сучаснай сусветнай літаратурнай сітуацыі ўсё часцей разгараюцца спрэчкі з нагоды таго, як лепш перакладаць: з мовы арыгінала, абыходзячы падрадкаўнік, ці ўсё ж прыцягваючы падрадкавы перакладчы. Пазіцыя Міколы Мятліцкага ў гэтым пытанні гранічна ясная: «Вершы павінны загучаць найбольш дасканала на маёй роднай мове... Сапраўдны перакладчык, майстры... у гэтай справе даўно спасцілі, я думаю, самую галоўную ісціну — не тое важна, як ты пакажаш сябе, а як пакажаш паэта, якую прысутнасць у сваёй душы аддасі яму... Калі перад табой сапраўдны паэт, трэба проста акунуцца ў яго стыхі, трэба проста ёю жыць і даць яму магчымасць застацца ім жа на тваёй роднай мове». Гэта найважнейшая выснова ў галіне тэорыі мастацкага перакладу.

Сябе беларускі паэт не адносіў да тых паэтаў, якія ў аснову асноў ставяць веданне мовы паэтычнага арыгінала. «Падрадкаўнік — гэта сусветная практыка, — значаў перакладчык. — Мы не вывучым усе мовы свету. Ды і не трэба іх вучыць. Усе паэты свету гавораць на адной мове — на мове пачуцця, думкі і ўзлёту свайго натхнення. А сапраўдны падрадкаўнік дае магчымасць адчуць маштаб таленту, ён узнаўляе дэталі, зводзіць усе думкі разам. І вось калі ты і адчуваеш сэнсавую нагрукку, і разумееш, якая структура павінна быць у верша, — цябе вядзе ўжо тваё ўнутранае пачуццё, твая паэтычная інтуіцыя. Тваё сучаснае з паэтам і ёсць галоўны залог будучага поспеху, што б хто ні казаў пра прытрымліванне да літары арыгінала».

Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь Мікола Мятліцкі перакладаў Абая ў тым узросце, у якім вялікі акын ствараў самыя «саспелыя» вершы. «Гэты ўзрост калі даваў даваў магчымасць мудра засяродзіцца. Як акын, пагаджаючы белую бараду, паўтараў за Абамем

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь глыбока смуткуе з прычыны смерці былога рэдактара часопіса «Польмя», лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, паэта, перакладчыка Мікалая Міхайлавіча МЯТЛІЦКАГА і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізім.

Супрацоўнікі выдавецтва «Мастацкая літаратура» смуткуюць з прычыны смерці свайго былога супрацоўніка, вядомага паэта Міколы МЯТЛІЦКАГА і выказваюць шчырае спачуванне яго сям’і.

Фота Каістуса Дробава

Святлана Ананьева і Мікола Мятліцкі, 2016 г.

яго мудраслоўі ўжо на сваёй роднай мове, шукаючы самыя дакладныя адпаведнасці. Азіраў зрокам уяўлення яго стэп, сустракаў кожную творчую раницу каля казахскіх юрт. Бачыў, як лёсавызначальна пераклікаецца тагачаснае жыццё казахаў з нашым беларускім — імкненнем да лепшай долі. І гэта творчае шчасце: нанова пераасэнсавана тое, чым жыў сапраўдны Паэт, што ён пастараўся данесці суайчынцам і ўсяму свету. Я прышоў да яго ў новым часе з шырот гэтага свету, таму з непрыханай увагай стараўся пачуць яго кожную думку, адрадіць яе ў родным слове», — дзяліўся перакладчык.

Разважанні Міколы Мятліцкага захапляюць яго пранікненнем у свет Абая, паэт-перакладчык знаходзіць агульнае ў казахскай і беларускай паэзіі, бачыць іх накіраванасць у будучыню. Кнігу перакладаў Абая на беларускую мову ўпрыгожвае дарчы надпіс перакладчыка: «Дарагой Святлане на памяць аб роднай Беларусі... «Вашаму залатому яру — залатым кнігам», — пажадаў калісьці М. Мятліцкі ўдзельнікам Дня беларускага пісьменства. Кнігі, напісаны залатым пяром Міколы Мятліцкага, застануцца навечна ў гісторыі беларускай літаратуры.

Святлана АНАНЬЕВА
(Алматы, Казахстан)

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ глыбока смуткуюць з прычыны смерці вядомага паэта і перакладчыка, лаўрэата Дзяржаўнай літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы, заслужанага дзеяча культуры Беларусі Мікалая Міхайлавіча МЯТЛІЦКАГА і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізім.

Рэдакцыя часопіса «Польмя» глыбока смуткуе з прычыны смерці вядомага паэта, былога галоўнага рэдактара выдання Міколы МЯТЛІЦКАГА і выказвае шчырае спачуванне яго родным і блізім.

Простыя рэчы

Калі хобі падказвае сюжэты

Настасся Нарэйка — аўтар зборніка вершаў «Магдэбургскае права маёй душы», шматлікіх публікацый лірыкі і прозы ў перыядычным друку. Яе творчасць адлюстроўвае разнастайны свет трапяткай, пяшчотнай, але ў чымсьці непакіснай жанчыны, для якой існаванне азначае любоў. Настасся ўпрыгожвае свой дом вырабамі, звязанымі шпідэлкам, дорыць іх бліжэй і сябрам. Што яна знаходзіць у аднастайнай, на першы погляд, працы — пра гэта сённяшняе размова.

Фота з асабістага архіва Н. Нарэйкі.

Настасся Нарэйка.

— Наста, раскажы, калі ласка, як ты навучылася вырабляць гэтую прыгажосць — сурвэткі, пяшчотныя, як ранняя пена?

— У дзяцінстве я назірала за тым, як вяжа пруткамі мая бабуля, і аднастайны рухі (насамрэч за імі — вялікая праца памяці і пільная ўвага) зачароўвалі мяне. Асабліва цікава было глядзець, як з некалькіх рознакаляровых клубкоў нараджалася адно суцэльнае палатно з пэўным узорам.

У малодшых класах наведвала занятыя вязальнага гуртка, дзе мы, дзяўчынкі, засвойвалі азы. Было няпроста, нітка блыталася, нацяжэнне яе было занадта моцным — не прасунеш шпідэлак, але ўсё гэта мы старанна пераадольвалі.

Помню, як аднойчы вырашыла да Новага года звязаць маме жоўты шалік у падарунак. Вязала яго таемна, калі ніхто не бачыў (сюрпрыз!), вельмі старалася, спыталася, ажно мазоль на сярэднім пальцы правай рукі ад шпідэлка займела (ён, дарэчы, і сёння ёсць — і ад ручкі, якой пішу, і ад шпідэлка). Нарэшце шалік быў скончаны! Паспела! Вось толькі... у працэсе вязання ён звужаўся. Крыўдна было да слёз, але я разумела, што сама вінаватая, згубіла недзе петлі. Давялося абвязаць, атрымалася не так прыгожа, як магло б быць, але маме, калі яна знайшла шалік пад ёлкай, спадабалася.

Потым былі ўрокі працы, якія я любіла без памяці. Часам нават думала: як несправядліва, што фізкультура

тры разы на тыдзень, а праца — толькі два... Чаму б не наадварот? На тых уроках мы і шылі, і гагавалі, і вышывалі, і вязалі.

У гады студэнцтва было не да хобі. А вось калі пачала працаваць, успомніла пра вязанне, выпісала цудоўны часопіс з узорами сурвэтак. І сёння захоўваю стосік нумароў.

Сурвэткі звычайна дару знаёмым і сябрам, толькі перад тым абавязкова цікаўлюся, ці падабаюцца чалавеку такія рэчы. Быў сумны вопыт, калі маёй белай сурвэткай, падаранай на дзень нараджэння, выціралі пыл.

Акрамя сурвэтак вяжу закладкі ў кнігі (усе мае любімыя ўжо абзавяліся імі), прыхваткі, букеткі кветак, брошкі, прыгажэнні для навагодняй ёлкі (звычайна, выціралі пыл).

Акрамя сурвэтак вяжу закладкі ў кнігі (усе мае любімыя ўжо абзавяліся імі), прыхваткі, букеткі кветак, брошкі, прыгажэнні для навагодняй ёлкі (звычайна, выціралі пыл).

Гэтай восенню адолела першы ў маім жыцці вялікі шалік з махрой прыёмнага ружовага колеру.

— Каб зрабіць такі шэдэўр, трэба гадзінамі сядзець і выконваць аднастайную працу. На такое здольны далёка не кожны. Як табе гэта ўдаецца?

— Вязанне толькі для назіральных здаецца аднастайным. Насамрэч узор увесь час мяняецца. Бываюць такія «сюжэтныя павароты», што іх паслядоўнасць не ўдаецца запомніць. Даводзіцца падглядаць у схему. Гэта патрабуе адказнасці (быў момант, калі вязала абрус на стол, вялі-і-кі, і заўважыла памылку ва ўзоры, давалося да таго месца распуская — аж 20 радоў!). Гэта цікава. Трымае ў напружанні. І разам з тым вельмі хвалюе, калі, здавалася б, бессэнсоўныя слупкі з накідамі, паветраныя петлі і піко (адны словы як музыка!) пераўтвараюцца ў шыкоўны, вытанчаны ўзор, падобны на марозныя малюнкi на акне.

Да таго ж працэс супакойвае, дапамагае выкінуць з галавы надкукчывыя думкі. Гэта медытацыя ў нейкім сэнсе.

— Што дае такое захапленне для літаратурнай творчасці?

— Аднойчы я звязала белага анёла, павесіла яго на ніццы на ключ, якім зачыняецца шафа, а потым неж сама сабой нарадзілася навагодняя казка «Анёл, які ледзь не застаўся без крылаў». Яна друкавалася ў ЛіМе.

Пазней гэтую казку я не раз расказвала дзецям на сустрэчах у школах. І заўсёды бяру з сабой таго самага анёла.

А яшчэ помню, як падчас адной такой сустрэчы дзяўчынка з брэсцкай школы, якая ведала з інтэр'ю, што я вяжу шпідэлкам, прынесла мне ў падарунак серабрыста-фіялетавае пчолку, звязаную ўласнаручна. Вельмі кранальны момант! Пчолка захоўваецца ў маёй скарбонцы.

Калаж Святланы Таргонскай.

А яшчэ заўважыла, што чаргаванне элементаў узору нагадвае рытмічную пабудову верша. Адзін прапушчаны элемент — і «малюнак» сурвэткі сапсаваны, адно памылковае слова — і верш рассыпаецца.

— Сурвэтку сапраўды можна параўнаць з вершам: у ёй павінны быць вытрыманы памер, сіметрыя, гармонія... А якая праца больш складаная: напісаць верш ці звязаць прыгожую сурвэтку?

— Напісаць верш. Бо ў гэтай справе нельга карыстацца гатовымі схемамі. Калі хочаш стварыць нешта сапраўды СВАЁ.

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

Дзівосы сусвету

Праграма «Літаратурная анталогія» на канале «Культура» Беларускага радыё прапануе працяг рамана Фёдора Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне» (да 200-годдзя з дня нараджэння класіка рускай літаратуры) у выкананні Алега Вінярскага. У «Радыёбібліятэцы» гучыць апавесць Людмілы Рубельскай «Пярэсцянак апошняга імператара», чытае Маргарыта Захарыя. У вярчэнні эфіры выхадных у праекце «Літаратурныя гісторыі» слухачоў чакаюць аповяданні беларускіх і замежных аўтараў. Для аматараў пазіі праграма «Прачулым радком» гэтым разам прапануе вершы Міколы Малаўкі.

Змест праграмы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радыёспектакля «Завеі, снежань» вядомага аднайсценнага рамана Івана Мележа. Юныя прыхільнікі мастацкага вяртання ў праекце

«Дзіцячы радыётэатр» пачуюць кампазіцыю вядомага англійскага народнага казак «Дзівосы з Брытаніі». Чытанні ладзіцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі гучыць твор Паўла Місько «3 кім пайсці ў разведку». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» выходзіць радыёверсія тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы». Гэтым разам — гутарка з паэтам Рагнедам Малахоўскім.

У праграме матчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

4 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Ісаака Давідовіча (1911—1993), жывапісца, графіка.

4 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Рыгора Клікушына (1921—2014), графіка.

5 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Рыбальчанкі (1911—2002), балетмайстра, дзеяча самадзейнага мастацтва, народнага артыста БССР.

5 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Мурашвера (1931—2017), мастака дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

7 снежня — 140 гадоў з дня нараджэння Янкі Свяка (сапр. Мар'ян Фальскі; 1881—1974), перакладчыка, публіцыста, педагога, грамадскага дзеяча. Пісаў на польскай і беларускай мовах. Жыў у Варшаве.

7 снежня — 80 гадоў з дня нараджэння Васіля Ліцвінкі (1941—2007), беларускага фалькларыста.

8 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Васілеўскага (1911—1994), расійскага і беларускага паэта, акцёра, перакладчыка.

8 снежня 95-годдзе адзначае Раіса Асіпенка, спявачка, заслужаная артыстка БССР.

9 снежня — 130 гадоў з дня нараджэння Максіма Багдановіча (1891—1917), паэта, перакладчыка, літаратуразнаўца, празаіка.

9 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Генадзя Токарава (1931—2015), беларускага акцёра, заслужанага артыста БССР.

9 снежня 85-годдзе адзначае Жанна Габа, піяністка, канцэртмайстар, педагог, заслужаная артыстка Бурацкай ССР.

9 снежня 85 гадоў спаўняецца Леаніду Салаўёву, графіку.

9 снежня — 45 гадоў з дня ўтварэння (1976) Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту.

10 снежня — 70 гадоў з дня нараджэння Алеся Каско (1951—2017), паэта.

10 снежня 85 гадоў спаўняецца Віталю Кірычэнку, члену Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

3 снежня — на конкурс чытальнікаў пазіі сярод студэнтаў. Дом літаратара, Мемарыяльная зала (14.00).

7 снежня — на творчую сустрэчу з пісьменнікам Уладзімірам Мазго ў СШ № 166 (11.30).

8 снежня — на літаратурна-музычную імпрэзу, прысвечаную Максіму Багдановічу, у публічную бібліятэку № 7 імя Я. Коласа (вул. Пляханавая, 97/4) (15.00).

8 снежня — на фінал конкурсу чытальнікаў пазіі сярод студэнтаў. Дом літаратара, Мемарыяльная зала (15.00).

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная камісія:
Ташчана Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсук
Віктар Гардзеі

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і пазіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індыўдуальны;
63815 — індыўдуальныя льготны для набыцця;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусі.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку 02.12.2021 у 11.00
Ум. друку арж. 3,72
Наклад — 639

Друканая Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 3133
D 12345678910112
M 12345678910112

Рупікасі прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіі рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусі.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 1048